

T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
HEYKEL ANASANAT DALI
HEYKEL SANAT DALI

CARL GUSTAV JUNG’UN ANNE ARKETİPİ BAĞLAMINDA
SANATÇI İNCELEMESİ
(CANAN, MEHMET AKSOY, İLK İMGELER SERGİSİ)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AYŞE BEGÜM TEKAY

KOCAELİ, 2019

T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
HEYKEL ANASANAT DALI
HEYKEL SANAT DALI

CARL GUSTAV JUNG’UN ANNE ARKETİPİ BAĞLAMINDA
SANATÇI İNCELEMESİ
(CANAN, MEHMET AKSOY, İLK İMGELER SERGİSİ)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AYŞE BEGÜM TEKAY

Tez Danışmanı: DR. ÖĞR. ÜYESİ NEVZAT ATALAY

KOCAELİ, 2019

**T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
HEYKEL ANASANAT DALI
HEYKEL SANAT DALI**

**CARL GUSTAV JUNG' UN ANNE ARKETİPİ BAĞLAMINDA
SANATÇI İNCELEMESİ
(CANAN, MEHMET AKSOY, İLK İMGELER SERGİSİ)**

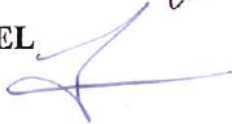
(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Tezi Hazırlayan: Ayşe Begüm TEKAY

Tezin Kabul Edildiği Enstitü Yönetim Kurulu Karar ve No: 19.06.2019 / 17

Jüri Başkanı: Dr. Öğr. Üyesi Nevzat ATALAY 

Jüri Üyesi: Doç. Dr. Öğr. Üyesi Meriç BİLGİÇ 

Jüri Üyesi: Dr. Öğr. Üyesi Lale ALTUNEL 

KOCAELİ 2019

ÖNSÖZ

Kendimi araştırma sürecinde sorgusunu yaptığım konular bilmeden arketip kavramı ile tanışmamı sağladı. İnsanın benlik algısına dair sorgulanması gereken kavramları Psikiyatr Carl Gustav Jung'un tanımladığı anlamda arketiplerde irdelenmeden önce, doğa tarafından edinmiş olduğum bilgiler beni entelektüel bir eksikliğin ihtiyacından önce, hayatta kalma pratiğinin eksik yönleri ile sınımıştır. Bu noktada doğanın dilini anlamaya çalışmak kendi benliğimin de bilinmeyen yönlerini anlamama olanak vermiştir.

Tarih boyunca tekrar eden yaşam ve insan biçimlerimize baktığımızda bu tekrar sürecinin insanın yapı taşları olan bazı kavramların yeterince irdelenmeyip, çözümünü üzerine farklı sorgulamaların yapılmayışından kaynaklandığını zannedip, eksikliğini hissettiğim süreci doğa ile buluşarak tanımlamaya başladım. İçinde yaşadığım zamana uyum sağlamaya çalışırken hem doğanın içinde olma isteği hem de kültürel varlığımın evrimsel süreci beni tekrarın farklı bir evresine sokmuştur.

Arketip kavramının rahatça sorgulanabilir yapısı doğa ile kurabilen ilişkinin bütünlüğünden kaynaklanıyor sanıyorum. Bu noktada insanın sadece birey olarak değil kolektif kökleri ile de kuracağı ilişkinin her canlı birimini anlamaya çalışmaktan geçtiğini düşünmekteyim. Tüm bu süreçlerin bana vermiş olduğu bilgi ise Anne Arketipini araştırmama neden oldu.

Her türlü kültürün biçimsel yapısını anlamak insana dair anlaşılabilir soruların/ cevaplarını vermektedir. Bu kültürel biçimleri arketiplerin yapı taşları olan hikayelerde, mitlerde, rüyalarda sorgulamak, biçimsel yönünü ise sanat yoluyla ifade edebilmek kendimi tanıma sürecime ortaklık etmiştir.

Bu çalışmanın gerçekleşmesinde öncelikle ilgisi ve destekleyici tavırlarıyla öğrencilerine cesaret veren tez danışmanım Sayın Dr. Nevzat Atalay'a, disiplinler arası bağlamda çalışmamı dağılmadan yönlendirmemi sağlayan Prof. Dr. Mehmet Bilgin Saydam'a, araştırma sürecimde tüm samimiyeti ile bana zamanını ayırıp fikir paylaşımı yapabildiğim sanat eleştirmeni/yazarı Ayşegöl Sönmez'e, beni maddi manevi imkanları ile her koşulda desteklemiş olan sevgili aileme, en zorlu zamanlarımda desteğini hiç bir zaman esirgememiş olan ömür boyu dostum sevgili Hamid Binandeh'e, yine samimiyeti ile yardımlarını esirgemeyen sevgili İnci Selin Erdoğan'a, Yaşar Alkan'a ve bizlere her zaman kucağını açan, ilham veren doğaya, ağaçlara, hayvanlara çok teşekkür ediyorum.

Ayşe Begüm Tekay/ Haziran 2019

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	I
İÇİNDEKİLER.....	III
ÖZET.....	IV
ABSTRACT.....	V
RESİMLER LİSTESİ.....	VI
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1.CARL GUSTAV JUNG VE ARKETİP KAVRAMI.....	2
1.1.ARKETİP NEDİR?.....	2
1.1.1. Persona.....	7
1.1.2. Gölge.....	7
1.1.3. Anima.....	8
1.1.4. Animus.....	13
1.1.5. Ben.....	16

İKİNCİ BÖLÜM

2.ANNE ARKETİPİ.....	18
2.1.ANNE KİMDİR?.....	18
2.1.1. Arketip Olarak Anne Kimdir?.....	23
2.1.1.1.Ann e Kompleksi.....	26
2.1.2.Ana Tanrıça Kültü.....	30
2.1.3.Ann e Arketipi Bağlamında Seven Anne Ve Korkunç Anne.....	41
2.1.3.1.Bakire Meryem.....	43
2.1.3.2.Hekate.....	47
2.4. Anne Arketipine İki Örnek Sanatçı Canan Ve Mehmet Aksoy	58
2.4.1.Canan.....	58
2.4.2.Mehmet Aksoy.....	66

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. İLK İMGELER SERGİSİ.....	76
SONUÇ.....	87
KAYNAKÇA.....	89

ÖZET

Bu çalışma insanın varoluş serüveninde gelişimine katkıda bulunan ilk kaynakların maddi ve manevi anlamda ne olduğu merak edilerek araştırılmaya karar verilen bir çalışmadır. Varoluş hikayemi anlamlandırmaya çalışırken yaşadığım coğrafyanın da izlerini takip ederek ulaştığım noktalar beni ana tanrıça kavramının geçmişte ve günümüzde, yaşamlarımızda, zihinlerimizde nasıl izler bıraktığını araştırmaya yönlendirmiştir. Carl Gustav Jung'un arketip kavramı bu izleri tanımlamama olanak sağlarken, buradan hareketle özellikle incelemeye karar verdiğim anne arketipi kavramı çalışmanın odağını oluşturmaktadır.

Tarih boyunca hemen hemen her kültürde kadının doğa ile olan uyumlu ilişkisinin yanında annelik kavramının simgesel anlatımda kültürler üzerindeki benzerlikleri çok yakındır. Anne arketipinin örnekleri Mehmet Aksoy'un, Canan'ın çalışmaları ve İlk İmgeler Sergisi üzerinden değerlendirilmiştir. Bu şekilde kültürler arası etkileşime fazlasıyla maruz kalan Anadolu coğrafyasında, günümüz Türkiye'sinin sanatsal yaratım sürecinde anne arketipi ile hangi noktalarda kesiştiği analitik psikolojinin kurucusu olan Carl Gustav Jung'un araştırmaları doğrultusunda tanımlanmaya çalışılmıştır. Bu çalışma ile amaçlanan sanat üretiminin farklı bir disiplin olan psikoloji alanı ile yakından nasıl bir ilişki içinde olduğunu disiplinler arası bağlamda örneklendirmektir.

Anahtar kelimeler: Jung, arketip, anne arketipi, heykel, kült

ABSTRACT

This study investigates the primal resources contributing to the course of human beings' existential adventure in a material and spiritual sense. In an attempt to understand the meaning of my personal existential story, the pursuit of traces in my native land led me to investigate the concept of the Mother Goddess cult in the past and present with its reflections in our daily lives and in our minds. Making use of Carl Gustav Jung's notion of "archetypes" to identify those traces, I particularly investigated the maternal archetype concept which constitutes the focus of this study.

Throughout history, we see that symbolical expressions of motherhood along with an emphasis on the harmonious relationship of women with nature constitute a common theme in almost every culture. Turkish artists Mehmet Aksoy and Canan's works and Primal Images exhibition have been assessed to showcase the reflections of the maternal archetype in the present. Thus, I tried to analyze the intersections of the artistic creative process in modern Turkey and the maternal archetype, in a territory greatly exposed to intercultural interactions, based on the studies of Carl Gustav Jung, the founder of analytic psychology. The purpose of this study is to exemplify the close relationship of the artistic creation with psychology in an interdisciplinary context.

Keywords: Jung, archetype, maternal archetype, sculpture, cult

RESİMLER LİSTESİ

	Sayfa
Resim 1:	10
Kaynak: Jung insan ve sembolleri	
Resim 2: Paul Gauguin, Two Tahitian Woman.....	11
Kaynak: Jung insan ve sembolleri	
Resim 3: Rönesansın bir İtalyan kızı.....	11
Kaynak: Jung insan ve sembolleri	
Resim 4: Güzel Helena.....	11
Kaynak: Jung insan ve sembolleri	
Resim 5: Jan Van Eyck, Madonna Ve Çocuğu.....	12
Kaynak: Jung insan ve sembolleri	
Resim 6: Athena.....	12
Kaynak: Jung insan ve sembolleri	
Resim 7: Monalisa.....	12
Kaynak: Jung insan ve sembolleri	
Resim 8: Mavi Sakal efsanesine çizim.....	14
Kaynak: Jung insan ve sembolleri	
Resim 9 : Birincisi tümüyle bedensel erkek;Örneğin Tarzan.....	15
Kaynak: Jung insan ve sembolleri	
Resim 10: Romantik erkek, İngiliz şair Shelley (19.yy).....	15
Kaynak: Jung insan ve sembolleri	
Resim 11: Üçüncüsü "Söz sahibi" – Büyük siyasal hatip Lloyd George.....	15
Kaynak: Jung insan ve sembolleri	
Resim 12: Dördüncüsü ruh gerçeğine bilge önder ,Gandhi.....	15
Kaynak: Jung insan ve sembolleri	
Resim 13: Baubo Heykelciği, M.Ö. 4. yy.....	28
Kaynak: https://www.photo.rmn.fr/C.aspx?VP3=SearchResult&IID=2C6NU0CYN3GL .	
Resim 14: Hohle Fels Venüsü M.Ö. 35.000 ile 40.000.....	31
Kanak: https://www.thevintagenews.com/2016/06/08/44775-2/	
Resim15: Willendorf Venüsü M.Ö. 25.000.....	31
Kaynak: http://arkeofili.com/paleolitik-donemden-en-etkileyici-10-venus/	
Resim16: Laussel Venüsü, M.Ö. 25.000.....	32
Kaynak: http://artthis.org/history/a_Paleolithic%20100,000-10,000BC/The%20Woman%20of%20Laussel%2025,000%20BC.jpg	
Resim17: Ana Tanrıça Heykelciği, Çatalhöyük, M.Ö. 6.000.....	34
Kaynak: http://www.anadoluuygarliklari.com/anadolu-da-ilk-yerlesimler/catalhoyuk-ana-tanrica-kultu/	
Resim 18: <u>Frigya</u> dönemine ait Ana Tanrıça Kibele heykeli, <u>MÖ 6. yüzyıl</u> ...35	
Kaynak: https://www.wikiwand.com/tr/Kibele	
Resim 19: Efes Artemis heykeli.....	37
Kaynak: https://www.livius.org/pictures/turkey/selcuk-ephesus/ephesus-prytanaeum/artemis-statue-large/	
Resim 20: Efes Artemis Heykelciği.....	37
Kaynak: https://www.livius.org/pictures/a/other-pictures/artemis-of-ephesus-statuette/	
Resim 21: Artemis heykeli ayrıntı.....	38

https://www.livius.org/pictures/italy/rome/rome-museum-pieces/rome-museum-pieces-statue-of-artemis/artemis-of-ephesus-naples-5/	
Resim 22: Terrakota Meter heykelciği, M.Ö. 350.....	39
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Kybele_tympanon_Louvre_CA1797.jpg	
Resim 23: Romalı Magna Mater Heykeli, M.Ö. 1. yy.....	40
Kaynak: http://www.magistra-historia.sk/anticke-nabozenstva-2-pod-krvou-byka/	
Resim24: Meryem heykelciği 15.yy.....	44
Kaynak: jung, insan ve sembolleri	
Resim 25: Anıtsal Giriş Kapısı Propylon, Lagina Hekate Antik Kenti	48
kaynak: https://yoldaolmak.com/lagina-hekate-antik-kenti-mugla.html	
Resim 26: Osman Hamdi bey Dönemi kazı çalışmaları Lagina Antik Kenti...49	
Kaynak: http://lagina.pau.edu.tr/ilkkazilar.htm	
Resim 27: Üçlü Hekate Heykeli, Antalya Müzesi.....	50
Kaynak: https://www.flickr.com/photos/29302734@N02/9118096515/in/photos_tream/	
Resim 28: Hekate.....	51
Kaynak: https://www.flickr.com/photos/38483926@N07/3675183299/	
Resim 29: Ankara’da bulunan “Yılan ve Meşale Tutan Üçlü Hekate Sikkesi”.53	
Kaynak: (Çelebi, 2017)	
Resim 30: Aslanlar arasında Hekate.....	53
Foto kaynak (Çelebi, 2017)	
Resim 31: _‘Çeşme‘, video 57", 2000.....	59
(kaynak: www.cananxcanan.com)	
Resim 32: _‘Şahmeran‘, Minyatür ", 67x91 cm, 2011	62
(Kaynak: www.birikimdergisi.com/guncel-yazilar/8736/kaf-dagi-nin-ardinda-canan#.XKTMfJgzbiU	
Resim 33: _‘Şehretün‘ nar‘, Minyatür, 104x71 cm, 2011.....	63
(Kaynak: www.unlimitedrag.com/single-post/Kaf-Dagina-Kosan-Kadin)	
Resim 34: Mehmet Aksoy- Türkiye(1979).....	67
Kaynak: http://www.mehmetaksoy.com/pPages/pArtist.aspx?paID=627&section=1&lang=TR&bhcp=1	
Resim 35: Yenişehir Soyak Sitesi Kibele Evleri.....	68
Resim 36: Yenişehir Soyak Sitesi Kibele Evleri farklı görünüm.....	68
Resim 37: Ay Kız.....	69
Resim 38: Yıldız Başlı Kız.....	69
Resim 39: Arı Kibele.....	70
Resim 40: Güzel Kibele.....	70
Resim 41: Yılanlı Kibele 1.....	71
Resim 42: Yılanlı Kibele 2.....	71
Resim 43: Büyük Şahmeran.....	72
Resim 44: Ruh taşıyıcısı.....	72
Resim 45: Ak – Kara Şaman.....	73
Kaynak: http://www.mehmetaksoy.com/pPages/pArtist.aspx?paID=627&section=1&lang=TR&bhcp=1	
Resim 46: Hezarfen Ahmet Çelebi Anısına.....	74
Kaynak: http://www.mehmetaksoy.com/pPages/pArtist.aspx?paID=627&section=130&lang=TR&bhcp=1&periodID=1533&pageNo=0&exhID=0	

Resim 47: Begüm Tekay, Duygulu Ruh , 2015, Ahşap,35×48×75cm.....	77
Kaynak: Begüm Tekay	
Resim 48: Begüm Tekay, Bilinç Okyanusu, 2016, Ahşap 33×37×125cm.....	78
Kaynak: Begüm Tekay	
Resim 49: Begüm Tekay, Bilinç Okyanusu , 2016, Ahşap 33×37×125cm.....	79
Kaynak: Begüm Tekay	
Resim 50: Begüm Tekay, Yinelenen, 2016,Ahşap-Metal,50×65×197cm.....	80
Kaynak: Begüm Tekay	
Resim 51: Kendi Kendine Var Olma, 2013, taş, 33×37×30cm.....	81
Kaynak: Begüm Tekay	
Resim 52: Duyumsama, 2014, ahşap, 30×15×135cm.....	82
Kaynak: Begüm Tekay	
Resim 53: İsimsiz, 2015, ahşap Ahşap ,55×60×32cm.....	82
Kaynak: Begüm Tekay	
Resim 54: Hakiki Ruh,2016, ahşap, Ahşap,38×53×51cm.....	83
Kaynak: Begüm Tekay	
Resim 55: İsimsiz, 2016, taş, 33×50×45cm.....	84
Kaynak: Begüm Tekay	
Resim 56: Titreşim, 2016, ahşap, 44×18×36cm.....	85
Kaynak: Begüm Tekay	
Resim 57: İçi ve Dışı, 2016, seramik, 34×28×30cm.....	85
Kaynak: Begüm Tekay	
Resim 58: Mağara, 2016, seramik, 40×60×25cm.....	86
Kaynak: Begüm Tekay	

GİRİŞ

Modern psikolojinin temsilcilerinden Carl Gustav Jung'un Arketip kavramı kendisinin kurmuş olduğu analitik psikoloji yöntemi üzerinden araştırılarak heykel disiplini bağlamında incelenmiştir.

Üç ana bölümden oluşan tezin ilk bölümünde arketip kavramı örnekleri ile ele alınmış, ikinci bölümde tezin asıl eksenini oluşturan anne arketipi kavramı incelenmiştir. Bu bölümde annenin biyolojik fonksiyonlarının etki etmiş olduğu psikolojik boyutun toplumsal ve kişisel yönü Ana Tanrıça kültleri üzerinden, dini ve mitolojik yönü Bakire Meryem ve efsanelerde adı pek geçmeyen Anadolu Tanrıçası olarak bilinen Hekate üzerinden incelenmiştir. İkinci bölümün son başlığında ise iki Türk sanatçı Canan ve Mehmet Aksoy' un eserlerinde anne arketipinin kodları aranmıştır.

Üçüncü başlıkta kendi heykel çalışmalarım üzerinden incelemiş olduğum “İlk İmgeler” sergisiyle anne arketipinin forma yansıması değerlendirilmiştir. Tüm bu incelemeler doğrultusunda ulaşılmak istenen sonuç; hayatın her alanında etkisini bulabileceğimiz sanat yapıtlarının içinde, psikoloji gibi insan zihninin bilinmez yönleri ortaya koyan disiplinin Carl Gustav Jung' un tarif ettiğı anlamda arketipler üzerinden, özellikle anne arketipi üzerinden araştırılıp, yaşadığımız toplumda ve başka toplumlar üzerindeki etkilerinin fark edilmesini sağlamaktır.

“İnsanı öteki hayvanlardan ayıran, geçmişe ve gelecek olana duyduğu
aidiyet hissidir.”

John Berger

BİRİNCİ BÖLÜM

1.CARL GUSTAV JUNG VE ARKETİP KAVRAMI

1.1.ARKETİP NEDİR?

İsviçreli psikiyatr Carl Gustav Jung (1875-1961) analitik psikolojinin kurucusudur. Psikoloji bilim dalında bulduğu birçok kavramla, teoloji, etnografya, edebiyat ve güzel sanatları etkilemiştir. Bu kavramlar arasında ‘karmaşa’, ‘içedönük ve dışadönük’, ‘ben’, ‘gölge’, ‘arketip’, ‘kolektif bilinçdışı’, ‘anima’ ve ‘animus’ yer alır.

Jung’un kuramının gelişmesinde çocukluk yıllarının etkili olduğu söylenebilir. Babası bir kilise rahibi ve kendi halinde pasif bir adam iken annesi aktif bir kişilik olmasının yanında sevecen ve bazen de tutarsız biri olarak Jung’ un hayatında rol oynarlar. Bu durum Jung’un iç dünyasının derinlerine inmesine ve insan psikolojisinin değişen durumlarını araştırmasının ilk sebepleri olarak düşünülebilir.

Jung’un Freud ile olan düşünsel yakınlığı analitik psikoloji kuramının geliştirmesinde etkilidir. Psikanalizde tanımlanan id, ego ve süper ego kavramları üzerine kurulan analitik psikoloji Jung’a göre üç bölümde ele alınır. Bunlar bilinç, kişisel bilinçdışı ve kolektif bilinçdışıdır. Freud’a göre libido (yaşam enerjisi) bastırılmış duygu ve düşüncelerin cinsel karşılığı iken, Jung kişiliğin farklı yönlerinin bütünleştiği bir enerjiyi tanımlama çabasındadır. Bu noktada kolektif bilinçdışını tanımlamak gerekli olacaktır. Kolektif bilinçdışı; Jacob Burckhardt’ın deyimiyle geçmişteki atalarımızın da dahil olduğu tüm nesillerin deneyimini kapsar ve her bireyde bulunan kişisel anıların dahil olmadığı ilksel simgelerden oluşmaktadır. Bu simgelerin kalıtım yolu ile bazı mitos ve efsanelerde, rüyalarda belirmesi dünyanın çeşitli yerlerinde aynı biçimlerde tekrarlanan motiflerle ilgilidir. Kişisel anılarla ilgisi olmayan imgelere Jung arketip adını vermiştir. Aynı zamanda bu motifleri

bilinçdışının baskın örnekleri olarak da tanımlar. (Jung, 2006) İlksel simgeleri evrensel olan tüm düşünce ve duygu biçimlerine dayandırabiliriz.

“On dokuzuncu yüzyılın doğurduğu büyük fikirlerden birini alalım ele: enerjinin korunması fikrini. Bu fikri ilk ortaya atan Robert Mayer bir hekim idi...Enerji bilimi üstüne yazdığı kitapta, Helm şöyle diyor: <<Robert Mayer'in yeni fikri, üzerinde daha çok kafa yorarak, geleneksel enerji kavramlarından kopmuş değildir, bu fikir, sezgisel olarak algılanan fikirlerdendir; ruhsal nitelikteki başka alanlardan türeyen bu tür fikirler zihni ele geçirir ve geleneksel kavramları, kendi suretlerine göre yeniden biçimlendirmeye zorlar” (Jung, 2006, s. 145,146).

Enerji ve enerjinin korunması fikri Jung tarafından ilksel bir imge olarak tanımlanır. Bu tanımları açıklarken ortak bilinçdışında bulunan, insanlığın zihninde çağlar boyunca var olan imgeleri kanıtlar şeklinde sunar. Yeryüzünde birbirinden uzak coğrafyalarda, en ilkel dinlerden çağımızdaki inanç biçimlerine kadar benzer imgelerin bulunması ilkel enerji bilimini kanıtlar niteliktedir (Jung, 2006). “Bu kavram, ruh, can, Tanrı, bedensel güç, verimlilik, doğurganlık, büyü, nüfuz, iktidar, itibar, tıp ve efektlerin serbestliğe kavuşması ile nitelenen bazı duygusal durumları ifade etmektedir... İktidar kavramı, ilkeller arasında en eski tanrı kavramıdır ve tarih boyunca sayısız değişmelere uğrayan bir imgedir. Eski Ahit' de sihirli güç, yanan çalıda ve Musa'nın çehresinde tezahür eder; İncillerde, gökten ateşten diller biçiminde Kutsal Ruh ile iner. Herakleitos'da dünya enerjisi, <<hep canlı kalan ateş>> olarak, Perslerde tanrısal rahmet <<ahoma>> nın kor halindeki ateşinde vardır; Stoacılar da ilk sıcaklık, kaderin gücüdür. Orta Çağ efsanesinde azizlerin başları çevresindeki hale, şeref nuru, ışık halkası olarak görünmektedir ve azizin vecd halinde yattığı kulübenin damından alev gibi parlamaktadır... Eski görüşe göre, ruhun kendidir bu güç; ruhun ölümsüzlüğü fikrinde, ruhun korunumu içkin durumdadır, öte yandan, Budistlerin ilkel ruh göçü kavramında, sınırsız değişebilirliği ve süresiz korunumu fikri içkindir” (Jung, 2006, s. 147).

Bu noktalardan hareketle çağlar boyunca sürekli tekrarlanan bu ilksel imgelerin aynı zamanda insanların sürekli tekrarlanan ontolojik soruları arasında olduğunu kabul edebiliriz. Ben kimim? Nereden geldim? Nereye, neden gidiyorum? Bu

dünyadaki varoluş amacım nedir?... Bu gibi sorular hayatın erken dönemlerinden başlayarak sorgulanıp çeşitli şekillerde yanıtlandıkça tekrar evrim geçirerek karşımıza çıkan, tekrarlanan, değişen, gelişen sorulardır. Sürekli belirsiz bir durumun içinde olan insanın gayesi belirli olana yanıt bulma çabasıdır. Kendi kendini tanımlayamayan insan çeşitli kavramlarla kendini anlama çabasına girmiştir. Tanrılar, dinler, inançlar tapınma biçimleri bu çabanın göstergeleridir. Her cevabın cevapsız bir başka soruya işaret ettiği düzende Jung, bu soruların kaynağını insanların sürekli tekrarlanan yaşantılarının birikimi sonucu ortaya çıktığını savunur. Ve şu şekilde açıklar:

“ En sık rastlanan, aynı zamanda en etkin olan yaşantılardan biri, her gün güneşin görünürdeki hareketidir. Öte yandan, bulduğumuz şey türlü çeşitlemeleri ile güneş-kahramanı mitos. Gün arketipini oluşturan bu mitostur. Aynı şey ayın evreleri için de söylenir. Arketip, aynı veya benzer mistik fikirleri defalarca tekrar etmek için bir çeşit hazırlıktır... Sadece arketipler değil, görünüşe bakılırsa, sonsuzca tekrarlanan tipik yaşantıların izlenimlerinin dahi aynı zamanda — söz konusu aynı yaşantıların tekrarlanmasına yönelik etkenler gibi — ampirik¹ bir tutumları vardır. Çünkü bir arketip, düşte, fantezide, ya da yaşamda tezahür ettiği zaman, öyle bir etki ya da güç doğurur ki, bu sayede ya <<numinous>> (huşu uyandıran, esrarlı) bir etki yaratır, ya da bir harekete geçilmesini gerektirir” (Jung, 2006, s. 148).

Jung psişeyi bilinç ve bilinçdışı diye ikiye ayırır. Bilinçdışını kapsayan içerikleri de kişisel ve kolektif bilinçdışı (ortak bilinçdışı) olarak tanımlamaktadır. Kişisel bilinçdışını bireyin anıları, arzuları, dürtüleri unutulmuş deneyimleri olarak ifade ederken, kolektif bilinçdışını kişisel anılardan uzak evrensel içerikler olarak tanımlamaktadır. Freud ile Jung’un temelde ayrıldıkları nokta burasıdır. Freud bilinçdışını kişisel arzu ve bastırılmış dürtülerine bağlarken Jung evrensel motiflerin de varlığından söz etmektedir. Arketipler de bu noktada devreye girerler.

Kolektif bilinçdışı insan türü olarak paylaştığımız tüm bilgileri içermektedir. Kişiliğin temelini oluşturan en etkili davranışlarımız buradan kaynaklanır. Hepimiz

¹ Ampirizm: Deneycilik, empirizm veya ampirizm, bilginin duyular sayesinde ve deneyimle kazanılabileceğini öne süren görüştür.

bu bilgiler ile doğarız. Bu bilginin bilinçte cereyan etmesi her bireyde birbirinden ayrı zaman ve mekanlarda gerçekleşebilir. Dejavu, ilk görüşte aşk diye tanımlanan kavramlar kolektif bilinçdışında uyur durumda bulunan bilgilerin hareketlenmelerinin etkisiyle açıklanabilir ve bireylerin bir takım benzer dışavurumlar, düşünsel yönelişler, eylemlerde bulunmasını sağlarlar. Arketipler insanın var oluşundan toplum yaşantısına, günlük yaşamına kadar etki etmektedir. Bu etkilerin kaynağı çeşitli mitolojik anlatılarda, görsellerde, simgelerde karakter yaratımında karşımıza çıkmaktadır. Kısacası insanı kendine doğru mıknatıs gibi çeken bir durumda arketiplerin izleri sürülebilir. Bunlar kişinin geçmişteki atalarının da dahil olduğu tüm nesillerin deneyimlerini ifade eder. Kalıtsal olarak her bireyde mevcuttur ve ilk insandan bu yana insan psişesinde etkileşim halindedir.

Bilginin deney-sonuç yöntemi ile kabul edilebilirliğini savunurken, deneye tabi olamayan gerçekliklerin belirsizliği bizi bilinmezliğe ve şüpheyeye yaklaştırır. Bu şüphecilik ve bilinmek istenen ‘olasılıklar’ merak duygumuz aktif olduğu sürece devam edecektir. Her şeyi deneme ve sonuçlandırma imkanımızın olmayışı bizi tanıdık hikayeleri dinlemeye ve onlar üzerinden fikir yürütmeye yönlendirmiştir.

Bilgin Saydam ‘‘Deli Dumrul’un Bilinci’’ adlı kitabından alıntılardığı makalesinde şöyle açıklar: *‘‘Tüm bireysel ve toplumsal yaşam görüşleri, insan ve evren şemaları, bilinmezlik sisini yarma çabasındaki mitlerdir. Mit, hem kutsal alana ve kutsal-dışı gündelik yaşama yansıyan işlevselliğiyle bir ‘antropomorfik evren ve zaman tasavvuru’ nu içerir... Ancak kendi özgün mitini şekillendirme sorumluluğunu üstlenmek, dolayısıyla da ‘tarih-sellik bilinci’ne adım atmak, eski miti terk etme zorunluluğuyla birliktedir ki, bu, belirsizliğin ürkütücülüğünü, geçiciliğin hüznünü getirir’’* (Saydam, 2016).

Bu bağlamda kendi özgünlüğümüzü oluşturmak için hem bilindik hikayelere hem de bu hikayeleri aşmaya ihtiyacımız olduğu söylenebilir. Her ne kadar bu hikayeleri aştığımızı düşünsek de tekrar eden simgesel ve eylemsel var oluş biçimlerimiz bize aynı hikayelerin farklı kahramanları ünvanını vermektedirler.

Arketip antik çağda da kullanılan Platon’un ideasıyla benzer bir kavramdır.

‘‘Örneğin, muhtemelen 3. yüzyıla ait olan Corpus Hermeticum' da Tanrı'nın, "ışık" fenomeninin öncesinde ve üstünde olan tüm ışıkların "ilk imgesi" olduğu düşüncesini ifade eder’’ (Jung, 2015, s.17). Evrendeki belli başlı değişmez sabit kurallar düşüncelerin nedenlerini ve şekillerini inşa ederler. Şekillenen her düşünce ve buna karşılık gelen biçimlerin, ‘şeylerin’ türevleri olduğu söylenebilir. Bu şeyler ilk imgeler olarak kolektif bilinç dışında kendine arketipler olarak yer bulurlar. Her bireyde bulunan en ilkel dürtülerimiz doğum, ölüm, açlık, cinsellik, irade, cesaret, üretkenlik niteliklerinin aktive olabilmesi arketipin bilinç düzeyine çıkması ile ilişkilidir. Tüm bu kişisel anılarımızla ilgisi olmayan öykülerin yaratıldığı, şekillenerek tecrübeye dönüştüğü, aktarıldığı kısım burasıdır. Arketipler ortak tüm bilgi ve deneyimleri kapsadığı halde bireyin yetiştiği kültür, coğrafya vb. özelliklerden dolayı farklı şekillerde tezahür edebilirler ancak belli başlı nedenlerden türediklerinden bileşenleri aynıdır. Sadece bileşenlerin miktarı farklılık gösterebilir. Bu da biçimlerin farklı şekillerde tezahür etmelerine kaynaklık eder. Jung arketiplerin kaynağını dinsel, mitsel öykülerde, rüyalarda, halk hikayelerinde aramaktadır. Çünkü kişisel anılarla ilgisi olmayan tüm deneyimler bu hikayelerden kaynaklanarak şekillenir.

Jung’a göre insanlar belirli bir çalışma şemasına sahip olarak doğarlar. Arketipik simgeler ve formlar bu davranış biçimlerinin belirlenmesine yardımcı olur. İlk çocukluk yıllarımızdan beri etrafımızdaki dünyayı algıma şeklimizde dinlediğimiz hikayelerin çok etkisi vardır. Bu hikayeler bize yaşadığımız dünya hakkında bilgi verirken ayrıca insanlık serüvenimizde de yapılması ve yapılmaması gereken davranışların bilgisini verirler. Bu hikayeler tarih boyunca söylenceler, mitoslar, efsaneler, dinler aracılığıyla zihnimize ulaşmıştır. Nasıl davranmamız gerektiğinin arketipini bu hikayeleri dinleyerek bilmeden karar veririz. Zaman içinde edinmiş olduğumuz tüm bu bilgiler kişisel bilinç dışımızı fethederek bize seçim hakkı vermeden kendi mitimizi oluşturma şansı verir. Yaşadığımız zamanda ise etkisi altında kaldığımız herhangi bir şeyde; bir insan, nesne veya bir olayda arketipin kendisinin farkına varabilmek için ben, gölge, persona, anima ve animus kavramlarını incelemek yararlı olacaktır. Bu sistemler doğum, ölüm, yeniden doğum, güç, çocuk, kahraman, şeytan, bilge gibi birçok arketipin yanında kişiliğin sisteminin yapı taşları olarak da düşünülebilir.

1.1.1. Persona

Persona bireyin gerçek kimliğini saklamak için kullandığı bir tür maskedir. Bu sözcük aynı zamanda antikçağ aktörlerinin oynadıkları rolü belirtmek için giydikleri maskenin de adıdır (Fordham, 2001). Başkalarıyla olan ilişkimizde personamız ön plandadır ve dış dünyaya uyum sağlamak amacıyla personanın önemli bir işlevi vardır. Persona ile birey toplum içindeki var oluşunu kolaylaştırmaktadır. Personayı iyi kullanmak sosyal ilişkileri de iyileştirmeye yarar sağlar. Bunun nedeni toplumun kendini güvende hissetmek istemesi ile ilgilidir. Toplumun algı biçimi insanın tek bir işi iyi yapabileceğı şeklindedir. Örneğin rahiplik yapan biri her zaman kusursuz bir rahip olmalıyken, ayakkabıcı sadece ayakkabısını tamir etmeli ve şair kişi sadece şiirlerini yazmalıdır. Bunların ikisinin birden yapılması toplum için tuhaftır ve uygun değildir. Bir anlamda toplumun beklentilerine göre şekillenmektedir (Jung, 2016, s. 16). Öte yandan persona ile bütünleşmek iki ayrı kişiliğe bürünmeye yol açar ve bu da kişilikte gerilimli bir durum yaratır. Her kişinin evde, okulda, iş yerinde sergilediğı kişilik farklıdır. ‘‘ *İnsan doğası tutarlı değildir fakat rolünü oynarken tutarlı olmak zorundadır*’’ (Fordham, 2001, s. 61). Rolüne kendini fazlasıyla kaptırmış bir insan ego ve personanın özdeşleşmesi ile ‘‘şişme’’ durumunu yaşar. Bu tanrısallık hissi kahraman olduğunu düşünen birey için aslında bir aldatmacadır ve kişisel bir yönü olmamakla beraber kolektif nitelikler tarafından şişirilir. Böylece diğer insanların bu role sürekli cevap vermesini bekler. Kendine yabancılaşan bir insanın dünyaya göstereceğı yüz samimi olmayacağından personanın karşılığı kişiye olumsuz olarak geri dönecektir. Personanın ortaya çıkması garip olmadığı gibi o maskeyle kendini tanımlamamak da bir o kadar yararlıdır. Persona geliştirmeyi önemsemeyen kişiler kaba ve toplum içinde huzursuz olarak algılanırlar.

1.1.2. Gölge

Kişisel bilinçdışımızda bulunan bir diğer yüzümüz ise gölge tarafımızdır. Gölge içimizde engellemiş olduğumuz vahşi, ilkel, hayvansı yönlerimizin karşılığıdır. Çok öfkelendiğimiz bir an da kendimize yabancı olduğunu düşündüğümüz davranış biçimleri gölgenin kendisidir.

“İçinde yaşadığımız toplum ne kadar dar ve kısıtlayıcı olursa, gölgemiz o kadar geniş olacaktır” (Fordham, 2001, s. 63).

Gölge kişisel bilinçdışında bastırılmış yönlerimiz olarak tanımlansa da, tüm insanların sahip olduğu bir özellik olduğu için bir yanda da kolektiftir. İnsan olarak gölge ile birlikte yaşamayı öğrenmek durumundayız. Hayvansı yönlerimizi ehlileştirerek zihinsel ve bedensel açıdan daha sağlıklı bireylere dönüşeceğimizi söyleyebiliriz. Olduğumuz insandan daha iyi gibi görünmeye çalışmak bizi tam aksine daha samimiyetsiz bir birey yapacaktır. *“Gölgeyi kabul etmek, önemli ölçüde ahlaksal çaba ve sık sık da değer verilen ideallerin terk edilmesini doğurur. Ancak bu, yalnızca bu ideallerin çok fazla yüceltilmiş ya da bir hayal üzerine kurulmuş olmasındandır... Jung ‘gölge-ego, kişiliğin tümünü tehdit eden ahlaksal bir sorundur’ der ve hiç kimse büyük ölçüde ahlaksal kararlılık ve fikirlerinde, standartlarında bazı yeni düzenlemeler olmaksızın gölgeyi kavrayamaz” (Fordham, 2001).* Jung’ un bu noktada önerisi hoşgörü ve sevginin yapıcı biçimini uygulamaya koyacağımız davranış biçimleridir.

1.1.3. Anima

Biyolojik olarak baktığımız zaman her insanın içinde kadın ve erkek olarak iki cinsiyetin hormonal yapıları mevcuttur. Bunlardan birinin baskın olmasıyla cinsiyet belirginleşir. Jung’a göre her iki cinsiyet içinde karşı cinsiyetin bütünleyici öğeleri bulunmaktadır. Erkek kişisindeki dişi bütünleyici öğe bilinçdışında anima olarak mevcuttur. Bu arketipler karşı cinsin daha rahat anlaşılmasına olanak sağlar. Bu yön ile yüzleşmeyi reddetmek kişiliğin bütünleşememesi açısından olumsuz sonuçlar doğurur.

“Her kadın ve her erkek hem eril hem de dişi ilkelerin, -farkında olunmasa da- değişik ağırlıklarda taşıyıcısıdır. Maddenin doğasından esinlenen tanımlama gereği, erkeklik daha çok eril, daha az dişi; kadınlık daha çok dişi, daha az erildir” (Saydam, 2017, s. 462).

Bir erkeğin bir kadın ile ilk ve en önemli deneyimi annesidir. Bu imaj bir arketip olarak erkeğin kadınla yüzyıllar boyu süregelen deneyiminin anlatımıdır. Bir annenin nasıl davrandığının yanında çocuğun annesinin davranışlarını nasıl hissettiği de bu imajın oluşmasında etkilidir. Her çocukta bulunan anne imajı anima'nın ortaya çıkarmış olduğu bir portredir ve erkek bu imajı yaşamında ilgi duyacağı kadınların üzerine yansıtmaktadır. Yansıtma işlemi ise bilinçli olarak yapılmaz. *“Her anne ve her sevgili, erkeğin içindeki derin gerçekliği oluşturan, her zaman var olan, bu öncesiz imajın taşıyıcısı olmak zorunda kalırlar”* (Fordham, 2001, s. 67).

Animanın zamandan bağımsız olan bu deneyimi farklı dönemlerde içerik bakımından aynı, imaj olarak biraz değişmiş şekilde karşımıza çıkabilir.

“Garip bir biçimde anlamlı bir şey, bir giz ya da gizli bir bilgelik ona sıkı sıkıya sarılmıştır” (Fordham, 2001, s. 67).

Animayı iki görünümlü olarak tarif edebiliriz. Bir yönü saf, iyi, soylu tanrıçalarla benzer bir kişilik taşıırken diğer yönü baştan çıkarıcı, fahişe, cadı nitelikleri olmak üzere kadınların aydınlık ve karanlık yönlerini temsil eder.

“Anima erkeğin ruhundaki, belli belirsiz duygular, huylar, sezgiler, akıldışı olana karşı duyarlılık, kişisel sevgi yetisi, doğa sevgisi, en önemli olarak da bilinçdışını algılama yetisi gibi bütün dışıl psikolojik eğilimlerin kişileşmesidir” (Jung, 2009, s. 177)

Duyguların ihmal edilmeyerek doyurulmuş bir anima kontrollü yansıtmaları da beraberinde getirir. Böylece animaya kapılmışlığın önüne geçilmiş olur. Jung animaya kapılan bir erkeğin dışıl rolde bir eşcinsel ya da kadınlara karşı soğuk bir davranışta olacağını söyler (Jung, 2009).

“Birçok mit ve masalda bu yüzden erkeğin kendi asıl sevgilisine ulaşabilmesi, yani kendi sevme yetisini yeniden bulmak için önce cadısal bir sahte sevgiliden kurtulması gerekir” (Jung, 2009, s. 179).

Anima erkeğin kişiliğinin olgunlaşması için bilinçdışı kişiliğindeki parçaların birleşmesi adına çalışmaktadır (Jung, 2009). “*Bir erkeğin birdenbire "aklı başından giderek" aşık olmasına, bu kadını kendi içinden oldum olası tanıyıp bekliyormuşçasına "ilk bakışta tutulmasına" yol açan da bu yansıtma sürecidir. Erkek o zaman öylesine tutulur ki bu dıştan bakan için çılgınlık olarak görünür. Özellikle de belli belirsiz bir perisel yapıdaki kadınlar bu tür anima yansımalarını çekerler; çünkü erkek onlara akla gelebilen bütün değerleri yansıtabilir*” (Jung, 2009, s. 180).

“*Erkekler animayı kadınlar kadar nesnelere de yansıtır. Örneğin bir gemi daima dişil olarak tanımlanır. Eski İngiliz gemisi Cutty Sark’ ın mahmuzundaki dişli kalyon figürü. (res.1) geminin süvarisi simgesel olarak onun kocasıdır. Oyüzden gemi batınca onun da birlikte gitmesi gerekir*” (Jung, 2009, s. 183).

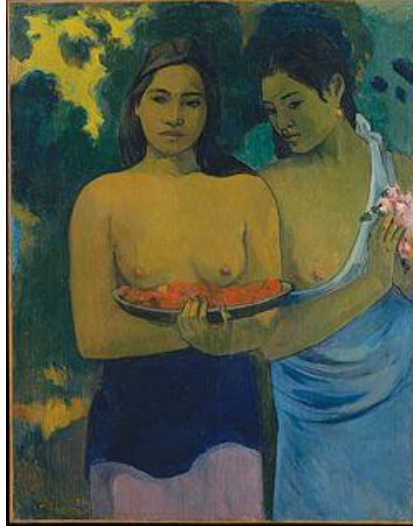


Resim 1

“*Bir araba da genellikle dişil olarak algılanan bir başka maldır; yani o da birçok erkeğin Anima projeksiyonu haline gelebilir. Gemiler gibi o da çoğunlukla dişil olarak adlandırılır ve sahipleri onu da istekli bir sevgili gibi okşayıp severler*” (Jung, 2009, s. 183).

Animanın gelişim aşamasını Jung birkaç örnek ile tanımlamıştır. “*İlk aşama mitolojide en belirgin olarak, saf biyolojik nitelikte olan Havva’da simgeleşmiştir. İkinci aşama örneğin Faust’un Helena’sında belirir. Bu Eros’un estetik, romantik biçimidir, cinsel unsurlarla da karışiktır. Üçüncü aşama ruhsallaştırılmış Eros olarak örneğin Bakire Meryem’de biçimlenir. Dördüncü aşama sevgiyi*

çoğunlukla (bilgilik) olarak kişileştiren biçimde ortaya çıkar'' (Jung, 2009, s. 186).

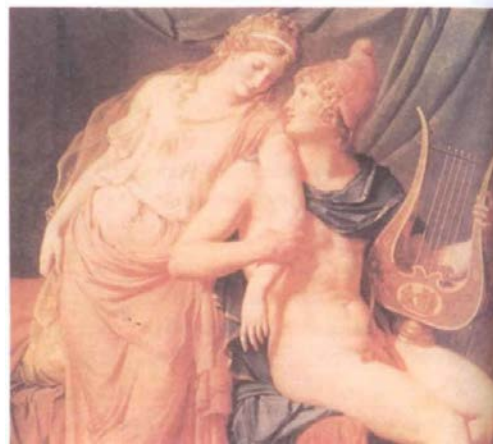


Resim 2: Paul Gauguin, Two Tahitian Woman

Anima'nın gelişiminde iki aşama: Birincisi (res2) (Gauguin Two Tahitian Woman) ikincisi romantize edilmiş Kleopatra pozuyla Rönesansın bir İtalyan kızı. (res:3) İkinci aşama klasik biçimde Güzel Helena'da canlanır. (res:4)



Resim 3: Rönesansın bir İtalyan kızı



Resim 4: Güzel Helena

Anima'nın üçüncü aşaması Bakire Meryem'de canlanır (res:5). Giysisinin kıızıllığı duyguların (ya da Eros'un) simgesel rengidir. Ama bu aşamada Eros da

spiritüalizedir. Dördüncü aşamaya iki örnek (res:6): Greklerde aklın tanrıçası Athena (res:7) ve Monalisa.



Resim 5: Jan Van Eyck, Madonna Ve Çocuğu



Resim 6: Athena

resim 7: Monalisa

Animanın kişiliği bütünlemedeki rolü içten gelen duygulanımları ciddiye alıp, fantezi boyutunda bırakmamaktır. Bu bilinçdışı içeriklerin ipuçlarını yakalayıp yazıda, resimde, heykelde, müzikte, dansla duyguları katarak ortaya koymak, içerikleri derinleştirerek kendi gerçekliğini oluşturma ve bireyselleşme sürecinde çok etkilidir.

Hristiyanlıkta erkeğin zamanla anima arama sürecinin yok olması bakire Meryem figürünü kendisiyle fazlaca özdeşirmesi ile alakalıdır. Diğer kültürlerde de animanın karşıladığı figürler mevcuttur Jung bunları şu şekilde tanımlar: ‘‘Çin’de Kuan-Yin Meryem’e paralel bir figür ya da ‘Ay Perisi’nin folklorik figürünü oluşturur; sevdiklerine müzik ve ölümsüzlük yetisi verir. Hindistan’da aynı arketip Şakti, Parvati, Rati ve daha birçok tanrıçayla, Müslümanlarda Muhammed’in kızı Fatma Tüz ile temsil edilir. Bu tür bir anima resmen dinsel bir figür olarak saygı gördüğünde kendi kişisel yanlarını yitirir’’ (Jung, 2009, s. 188). Jung’un örneklendirdiği bu karakterler anne arketipinin de temsillerini oluştururlar.

1.1.4. Animus

Animus kadınlardaki erkek imajının kolektif mirasıdır. ‘‘Gerçek anlamıyla bilinçli ve yönlenmiş düşünce yerine, bilinçdışı varsayımlara dayanarak anima, ruh durumlarını ve animus da düşünceleri üretir’’ (Fordham, 2001, s. 70). Animus kız çocuk için baba imajını biçimlendirir. Bu durum hayatın ileri aşamalarında da sürekli olarak babası gibi düşünüp eyleme durumunu ortaya çıkarır. Animus karşı cinsi bilinçdışında biçimlendirirken olumlu ve olumsuz yanları da beraberinde ortaya çıkarır.

Animus kadınlarda erotik fanteziler olarak değil daha çok kutsal inanışlar olarak belirir. Jung’ un ifade ettiği biçimi ile; kadını her türlü insancıl ilişkiden uzaklaştırır ve bir erkeği gerçekten sevmekten alıkoyar. Etrafında gerçekleşen olayların nasıl olacağına dair bir sürü hayal, gerçeklikten uzak dilek ve yargılarla yaşam ile olan temasını engeller (Jung, 2009).

‘‘ Birçok mitte animus yalnızca ölüm değil, haydut ve katil olarak da ortaya çıkar; örnek ise karılarını öldüren Şövalye Mavi Sakal’ dır. Animus kadınların kendi başlarına kaldıklarında, özellikle de duygusal zorunlulukların karşılanmasının eksikliğini hissettiklerinde akıllarına üşüşen her türlü yarı bilinçli, soğukkanlı, ruhsuz düşünceyi temsil eder ‘‘ (Jung, 2009, s. 190).



Resim 8: Mavi Sakal efsanesine² çizim (19. yy Fransız ressam Gustave Dore)

Kendine güvensizlik kadının içindeki bilinmeyen animus yargısının karşılığıdır. Animus derinlerden kadına fısıldar. *"Sen umutsuz bir vakasın neden uğraşsın? Ne yapsan boş; nasıl olsa yaşamın hiçbir zaman daha iyi olmayacak"* (Jung, 2009, s. 191).

Bilinçdışını ele alan bu biçimler, bilinçte kişinin kendisine ait olduğunu düşündüğü duygu ve ifade biçimleri ile özdeşleşirse bu olumsuz tavırdan kurtulmak için yine bilincin saf bakış açısına ihtiyaç duyulacaktır. Animusta da yalnızca olumsuz özellikler olan saldırganlık, boş konuşma, sessiz veya takıntılı düşünceler yoktur.

"Animus sık sık... kişisel olmaktan çok kolektif bir şey gibi görülür. Bu kolektif zihinlikten dolayı kadınlar çok yaygın olarak (içlerindeki animusu dile getirdiklerinde) fiilleri "insan yapar", "...yapılır", "... giyilmez", "... olmaz" biçimleriyle kullanırlar. Anlatımlarında da "herkes", "daima", "hep" gibi genellemeler sıktır (Jung, 2009, s. 193).

Kadının animus sorununu çözümlemesi yansıtmanın ne ve kim olduğunu, kendisine ne derece etki ettiğini anlayarak bununla yüzleşmesi ile mümkündür. O vakit kişiye girişim, cesaret, objektiflik ve ruhsal bir temizlenme gibi değerli bir içsel farkındalık verecektir (Jung, 2009).

² Mavi Sakal hikayesi için: Kurtlarla Koşan Kadınlar-Clarissa Pinkola Estes

“Erkekteki anima gibi animusun da dört gelişim aşaması olduğu anlaşıyor: Önce fizik güç simgesi, örneğin bir ünlü sporcu olarak görünüyor. Bir sonraki aşamada inisiyatif ve yapıcı güç kazanıyor, üçüncü aşamada da dile geliyor ve bu yüzden de ruhsal büyüklere, örneğin hekime, rahibe, profesöre yansıtılıyor. Dördüncü aşamada "anlamı" içselleştirip yaşama bireysel bir anlam sağlayan yaratıcı, dinsel iç yaşantılara yöneliyor” (Jung, 2009, s. 194).

Jung bu açıklamaları şu şekilde örneklendirmiştir:



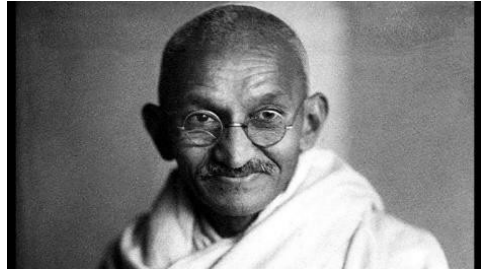
Resim 9: Birincisi tümüyle bedensel erkek;Örneğin Tarzan



Resim 10:İkincisi,Romantik erkek,İngiliz şair Shelley (19.yy)



Resim 11: Üçüncüsü "Söz sahibi" – Büyük siyasal hatip Lloyd George



Resim 12: Dördüncüsü ruh gerçeğine bilge önder- Gandhi.

Animusun olumlu yanı yaratıcılığı, girişkenliği, cesareti ortaya çıkarmasıdır. Kadının akıldışı olana daha yatkın olması bilinçdışı yapıların çözümünde yardımcı unsurları ortaya koyacaktır. Kadınların bir çok alanda geri planda kalmasını animusun özel yaşamda kişinin bilmeden düşüncelerini ele geçirmesinden dolayı

olduğu da söylenebilir. Tüm bu cesaret ve girişim ruhunu kadına geri verebilecek olan durum bu yansımaları inançların ötesinde sorgulayarak eyleme geçirebilme şansını yaratmak olacaktır.

“ *Anima ve animus’un etkisinin kavranması, persona ya da gölgenin kavranmasından çok daha güçtür*” (Fordham, 2001, s. 73). Anima ve animusun kolektif bilinçdışına ait olan tarafları her zaman bu yönleri çözümlerken soru işaretlerini de yanında getirecektir. Kişiye düşen ise rüyalarda ortaya çıkan bu yansımaları, figürleri doğru bir şekilde okumak ve analiz etmektir.

1.1.5. Ben

Ben arketipini Jung “kendi” (self) olarak adlandırılmaktadır. Kendilik arketipi bilinç ve bilinçdışına ait tüm yapıları içermektedir. Kişiliğin tüm yönlerini, zıtlıklarını dengeleyerek uyum içinde olma görevini yürütür. Kendi’ne ulaşmak akılcı olan ve olmayan tüm karmaşık yapıların kabul edilmesi ile mümkündür.

“ *İnsan kendi animası ya da animusuyla içinden, bilinçsiz bir şekilde onunla özdeşleşemeyecek denli uzun boğuşursa, bilinçdışı ego karşısında başka, yeni bir sembolik biçim alır...Kadınların düşlerinde self kişileştiğinde üstün bir dişi varlık, örneğin rahibe, büyücü, toprak ana, doğa ya da aşk tanrıçası olarak görünürken erkekte takdis edici (örneğin bir guru), yaşlı bilge, doğanın ruhu, kahraman gibi ortaya çıkmaktadır* ” (Jung, 2009, s. 196).

Öz [kendi] kavramını Jung evrensel bilinç olarak tanımlamamakla birlikte kendimize özgü yapı taşlarını araştırırken bu bilgileri elde edeceğimiz insanlar, hayvanlar, bitkiler ve inorganik maddeler ile olan ilişkilerimizi de önemsememiz gerektiğine dikkat çeker. Bu yalnızlık sürecinde yaşamı idaealize etmeyen bir uzlaşmanın yolu bulunacaktır (Fordham, 2001, s. 78).

Jung’ a göre “öz” merkez olmakla birlikte aynı zamanda bilinçdışını çevreleyen bir çemberdir. Ego bilincin merkezini temsil ederken Öz bütünlüğün

merkezini temsil eder ve simgesel olarak rüyalarda ortaya çıkabilir. Tanrısal, büyülü, sıradan ve zavallı çocuk olarak görüldüğü gibi dört kenarlı olan herhangi bir şey de öz'ü simgesel olarak ifade eder.

“ *Selfin mitolojik temsilleri arasında dünyanın dört köşesi kavramına sık sık rastlanır*” (Jung, 2009, s. 213). Büyülü daire anlamına gelen mandala sözcüğü Hindistan kökenli dinlerde derin düşünmeye yardımcı olarak insan- evren uyumunun simgesel bütünlüğünü sergiler. Bu da Öz'ün (kendiliğin) arketipik bir deneyimidir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. ANNE ARKETİPİ

2.1. ANNE KİMDİR?

“Otto Rank’a göre insanoğlunun temel anksiyetesi bütün ihtiyaçlarının karşılandığı ana rahminden düşman ve tehditkar bir dış dünyaya atılmasından kaynaklanmaktadır. Aşına olmadığımız yeni muhitlere, belirsiz gelişmelere muhatap olduğumuz zamanlar hissettiğimiz sıkıntı bunun eşdeğeridir ” (Zenbilci, 1995, s. 604).

Hayvanlarda ve insanlarda tanımlanan annelik olgusu aslında düşünüldüğü kadar basit tanımlanabilecek bir olgu değildir. Anneliği biyolojik ve kültürel katmanlarda incelediğimizde işlevlerinin toplumların devamı için ne kadar önemli ve gerekli olduğunu anlamaktayız. Biyolojik işlevlerine baktığımızda türün devam edebilmesi için bebeğin anneye bağımlı olduğu bir dönem vardır. *”Memelilerin çoğunda çocuğun bakımı dişiler tarafından sağlanır. Annenin doğum öncesinde yavru için çok hazırlık yapmış olması ve süt üretebilme yeteneğine sahip olması nedeniyle, doğa memelilerde annelik bakımı görevini dişiye vermiştir“ (alıntılayan (Eşel, 2010); (aktaran Swain ve ark. 2007).* Biyolojik olarak anneliğin işlevlerine baktığımızda buna fizyolojik görev demek mümkündür. Fakat bu görevi tanımlarken fiziksel ve zihinsel sürecin tamamen annenin üzerinde olduğu anlamı çıkarılmamalıdır.

Bebeğin beslenmesi, bakımı, korunması gibi durumlar hayvanlarda ve insanlarda annelik davranışları olarak bilinmektedir. Evrimsel süreçte benzerlik gösteren bu davranışları daha iyi kavrayabilmek adına hayvanlarda işleyen süreç hakkında da biraz bilgi sahibi olmak annelik olgusunu anlayabilmek adına yararlı olacaktır.

Biyolojik olarak annelik tüm canlılarda türün devam edebilmesi için bir takım fizyolojik davranış kalıpları sergiler. Bu davranış kalıpları insanlarda ve hayvanlarda hormonal yapıların işleyiş şekli ve öğrenilen davranış biçimlerinin sergilenmesi ile yavrulara sunulur. Annelik davranışlarının beyindeki uyaranlar yoluyla sistematik

öğrenilmesinin yanında çevreden öğrenilmiş olan davranış biçimleri sayesinde bu bilgilerin hormonal yapılara etkisi olduğu söyleyebilir (Eşel, 2010).

“Özellikle çocuklukta yaşanan deneyimlerin beyin işlevlerini yöneten genlerin ifadesinde erişkin hayatta da sürmek üzere oluşturduğu uzun süreli değişiklikler epigenetik³ aktarım olarak isimlendirilmektedir” (alıntılayan (Eşel, 2010, s. 70) ; (aktaran Kaffman ve Meaney 2007, Champagne 2008). İnsanı biyolojik ve buna bağlı psikolojik boyutta ele aldığımızda bu uzun süreli değişikliklerin zamanlar içinde arketipler şeklinde tezahür edeyeceği neden söylenemesin?

“Milyonlarca yıllık evrimsel bir süreç sonucunda gelişmiş olan günümüz insan beyni aslında halen özellikle hayatî işlevlerinde bireysel karar ve tarzların değil, insan türünün uzunca bir süreç içinde edinmiş olduğu genel deneyimlerin etkisindedir. Bireysel karar alma yeteneğimiz çok gelişmiş olmasına rağmen hayatta kalmayı sağlayan kritik konularda aklımızın değil, duygularımızın ve içgüdüsel davranışlarımızın daha etkili oluşlarının nedeni budur. İşte annelik görevi de bu türlü yeteneklerden birisidir “(alıntılayan (Eşel, 2010, s. 69); (aktaran von Ditfurth 2007).

İnsanlarda fiziksel ve ruhsal gelişim için dokunulmaya ihtiyaç vardır. Bu ihtiyacın bebeklik döneminde giderilmesi veya giderilememesi sosyal anlamda farklılık göstermektedir. Bu farklılıkları hastalık vb. olarak tanımlamak, ötekileştirmek yerine ‘varoluş durumu’ olarak tanımlamanın yararlı olacağı düşünülebilir. Her kişi özne olabilme serüveninde (eğer ki kendine detaylı bir araştırma yaparsa) eksikliğini hissettiği sürecin karşılığını tamamlayabilecek olguları keşfedebilme yetisine sahiptir. Bu sürecin gelişiminin fiziksel ve zihinsel olarak farklı etkileşimlerde olması bireyin kendini oluşturma serüvenini inşa ederken farklı varoluş durumlarını tanımlamasına imkan verir.

³Epigenetik, DNA dizisinden başka, hücreler arası, çevresel ve enerjik güçler de dahil olmak üzere, biyolojik sistemlerin gelişimini, fonksiyonlarını ve evrimini nelerin, nasıl etkilediğini inceleyen bir bilim alanı.

Genetik kodlarımızda başlayan birtakım evrimlerle, anne karnından çıkıp kültürel bir varlık oluşumuza kadar geçirmek zorunda olduğumuz aşamalarda şekillenen ‘insan biçimlerimizi’ tanımlarken ‘anne’ ya da anne arketipinin üzerinde önemle durulmasının sebebi <<bilinçli>> bir yapının oluşmasında ilk etken olarak görülebileceğinden dolayıdır.

Henüz hala canlı bir organizmanın (anne karnının) içinde şekillenmeye başlayan insan bedeni- insan beyni, içinde bulunduğu varlıkla mutlaka bir iletişim-etkileşim şekli içinde olacaktır. Bu noktada anne ve anne arketipinin önemini vurgulamakta yarar vardır. Bu önemi yüceltmemek ve putlaştırmamak da aynı şekilde yararlı olacaktır. Jung bu etkileşimli hali tanımlarken insan psikesinin yapısını ortaya koyar ve şu şekilde açıklar: *“Tüm insan eylemlerinde a priori⁴ bir faktör vardır, bu da psike’nin doğuştan gelen, bu nedenle de bilinç öncesi ve bilinçdışı olan bireysel yapısıdır. Bilinç öncesi psike, örneğin yeni doğmuş bir bebeğinki, uygun koşullar sağlandığı takdirde her şeyin doldurabileceği boş bir levha değildir, aksine son derece karmaşıktır, çok net biçimde tanımlanmış bireysel bir olgudur ve bize karanlık bir boşluk gibi gelmesinin nedeni, onu doğrudan doğruya göremememizdir”* (Jung, 2015, s. 19).

Anne bebeğin fiziksel ihtiyaçları olan besleme, koruma, ısıtma, uyutma vs. gibi güven verici ve rahat hissettirici eylemleri karşıladıktan sonra şefkati ile de bilinmeyen huzursuzluklarını yatıştırır. İhtiyaçları karşılanan çocuk Winnicott’un deyimi ile “yeterince iyi anne” tarafından tatmin edilmiş, doyurulmuş olur.

“Yeterince iyi anne...bebeğin ihtiyaçlarına aktif olarak uyum gösteren kişidir...; işin aslı çocuk bakımının başarılı olması zekaya ya da düşünsel adanmışlığa değil kendini adamaya bağlıdır. Annenin bebeğin ihtiyaçlarına uyum göstermesi, yeterince iyi anne olduğunda, bebeğe onun kendi yaratma kapasitesine tekabül eden bir dış gerçeklik

⁴ apriori : **A priori**, kelime anlamı olarak *önsel* demektir. Ancak genel kullanım alanı olan felsefede, deneyden önce olan anlamında kalıplaşmıştır. A priori, genelde deneyle kanıtlanamayacak olgular için kullanılır. Bunun en temel örnekleri dinsel konular ile ölüm ve hayatın başlangıcı, tanrının varlığı, evrenin yapısı gibi metafiziksel savlardır. Bilimsel açıdan hiçbir önsel bilgi yoktur.

olduğu yanılısaması verir. Bir başka deyişle annenin sunduğu şeyle çocuğun kurabildiği şey arasında bir örtüşme söz konusudur’’ (Saydam, 2017, s. 467). Buradan hareketle kendini adama kavramını biraz daha açarsak; bu durumu ‘herhangi bir şeyi severek, tutkuyla yapmak’ olarak karşılayabiliriz. Bu yemek yemekten, çiçek sulamaya kadar basit gibi görünen eylemlerin severek yapılması anlamını uyandırmalıdır. Kendini adamak -herhangi bir şey için- kendi benliğini boş verip emek vermek anlamında okunmamalıdır.

Kişinin/çocuğun birey olabilmesi için gerekli olanın, çocuğun ihtiyaçlarına cevap verebilecek önbilginin hazır olmasıdır. Bu ön bilgi çocuk ile anne ve baba arasında etkileşimli süren ilişkiden kaynaklanır.

‘‘Beynin yapısal gelişimi, döllenmeyi izleyen üçüncü haftadan itibaren başlamakta ve ergenlik döneminin sonuna kadar sürmektedir. İşlevsel gelişimi ise, doğumla başlamakta ve ömür boyu sürmektedir. Beynin işlevsel gelişimini etkili bir biçimde sürdürebilmesi için, insana bebeklikten itibaren uygun ortamlar hazırlamak gerekmektedir. Uygun ortamlarda insan kendi öğrenmelerinin sorumluluğunu üstlenebilir...Tıpkı konuşmayı, yürümeyi kendi başına öğrendiği gibi, diğer öğrenmeleri de kendisi gerçekleştirebilir’’ (Topbaş, 2013, s. 281).

Uygun ortamların -kesin olarak- tanımlanabilecek yapılar olduklarını söyleyememekle birlikte özveri ve sevgi kavramları ile tamamlanabilecek olgular oldukları söylenebilir. Biyolojik altyapıda önemli işlevlere sahip olan anne-baba faktörlerini görmezden gelmek, unutmaya çalışmak ancak bu altyapıların psikolojik ve fizyolojik benzerlerini arama ihtiyacı doğuracaktır.

İçsel ve dışsal yaşantılarımızdan elde ettiğimiz bilgiler, beynimizde bunları işleme imkanı verir. Kalıtımsal olan bilgileri işleyebilme yetimiz bize atalarımızdan gelen epigenetik bilgilerin de ipuçlarını verdiği bilgisi söylenebilir (Topbaş, 2013, s. 259). Jung’un da belirttiği gibi yeni doğmuş bir bebeğin zihninin boş bir levha olmaması bize şekillenecek olan öznenin karakterinin birtakım unsurlara dayalı olduğu bilgisini verir. Genlerle aktarılan özelliklerin yanında bilinçdışı olarak tanımlanan/ aktarılan yapılar, anne-baba gibi özneler tarafından ihtiyaçlara karşılık verdiğinde

bireyin kendini anlamlandırması hızlandırıcı bir etkiye sahip olacaktır. Bununla birlikte tanımlayıcı öznelerin bebeğin/bireyin hayatında anne/baba şeklinde var olmayışı kendini oluşturma sürecini tanımlayamayacağı anlamına da gelmemektedir. Süreç, bireyin kendisini oluşturma isteğine/ talebine bağlı olarak ihtiyaçlarına cevap verecek, çeşitli yanılsamalar yaratacaktır. Kişi bu yanılsamaların en uygun olduğu yönde beslenerek ve yaşam sürecini devam ettirebilecek nedenler bulabilecektir. Bu duruma Kohut 'kendilik nesnesi' kavramı ile açıklık getirir.

“Kohut kendiliği ‘algıların toplayıcısı ve eylemin (hareketin) merkezi olarak tanımlar. Bu şekliyle kendilik başkalarıyla ilişki içinde bütünlüğü olan kendiliktir... Kendilik bu ruhbilimindeki ‘önemli ikinci kişi’ ya da ‘diğeri’ Kohut’un tanımladığı kendilik nesnesidir. Kohut’a göre bebek kendisi ile ilişki içinde olan ve kendisini anlamaya çalışan bir insan ortamı içine doğmaktadır. Bebeğin ruhsal olarak yaşayabilmesi için böyle bir ortam zorunludur...” (Saydam, 2017, s. 470). Bu ortamın bilincin evrilmek isteyen her yaşta ki süreç için gerekli olduğu söylenebilir. Kendi algılama şemasına yakın olan nesne ile etkileşim içine giren bireyin dönüşümü, ilerlemesi daha kolay olacaktır.

Ana rahmine geri dönme isteği, anne kucağına sokulmak istemek, yeniden çocuklaşmak, bebekleşmek hayat boyunca her birey tarafından talep edilen bir istek olacaktır. Her isteğin karşılandığı ana rahmi, birey olabilme veya yenilenme sürecinde ‘kendilik karşılığını’ bulamayan bireye sığınacağı ilk kucağı istemsizce hatırlatır. Ancak bilinçlilik halinin anneden ayrılma ile mümkün olacağını belirten Bilgin Saydam bu duruma şöyle açıklık getirmiştir: *“Doğduğu yerden uzaklaşan bilinç, varlığını sürdürebilmek için, göbek bağının izinde ara sıra geriye (kucağa/rahme) dönmek, yaşam enerjisinin kaynağına uzanmak ihtiyacı hisseder. Ancak annelik işlevleri psiko-sosyal gelişim sürecinde çok geniş bir ilişkiler ağına dağıtıldığından ve tüm yaşam boyunca çeşitlendirildiğinden mutlaklığı törpülenir; edilgen, çaresiz, arzulayan ve bekleyen çocuk, etkini muktedir, arayan- bulan, yapan, hatta iyi anne ikameleri yaratan erişkin’ e büyür” (Saydam, 2017, s. 470).*

Bunun yanında yutan, sıkkan hapseden, parçalayan, rahme geri tıkan, çocuklaştıran anne ise bilincin oluşmasında olumsuz bir işleve sahiptir. Bilinçdışına

ait tüm duygulanımlardan uzaklaşan, korkan bir figür anakaç eylemliliğin çatısı altındadır (Saydam, 2017, s. 471).

Anacıl eylemleri, çocuğun kendine yettiği durumlarda geri çekilip, yok olabilen, varlığını hissettirmeyen anne olarak tanımlarsak, ‘anakaç eylemliliği’ hiçbir eksiklik hissettirilmediğinden arzu ve isteklerin tetiklenemediği bir figür yaratma hali olarak tanımlayabiliriz (Saydam, 2017, s. 472). Saydam’ın bu duruma verdiği güzel bir örnek Tai Chi ustasının koluna konan kuşun hareketlerini önceden hissedip, kolunu ona göre şekillendirmesiyle kuşun uçuşma eylemine hiç izin vermediği, isteklerin sürekli tatmin edildiği özne için farkında olamadığı tatsız bir yaşama biçimi hatırlatır.

2.1.1. Arketip Olarak anne kimdir?

“*Büyük Ana kavramı, din tarihi kökenli bir kavramdır ve ana tanrıça tiplemesinin çok çeşitli yönlerini içerir. Başlangıçta bu kavramın psikolojiyle ilgisi yoktur, çünkü "Büyük Ana" imgesi pratik deneyimden bu biçimiyle ancak nadiren ve de çok özel koşullar altında karşımıza çıkar. Simge elbette ki anne arketipinin bir türevidir. Fakat Büyük Ana imgesinin arka planını psikolojik açıdan incelemeye kalkıştığımızda, incelememizin temeline, çok daha kapsamlı olan anne arketipini oturtmak zorundayız*” (Jung, 2015, s. 17).

Hayvanlarda içgüdüsel davranışların kesin bir karşılığı olmadığı gibi bilinçdışı yapıların işleyişinde de insan davranışlarının kesin bir karşılığı yoktur. Bu davranışların işleyiş yapılarının tamamen biyolojik etkenlere bağlı olduğunu söylenememekle birlikte belirgin genetik özelliklerin aktarımını dikkate almak durumundayız. Jung bu bilinçdışı karmaşık yapılara imge adını vermiştir. İmgeler hem eylemlerin biçimine hem de eyleme neden olan durumlara işaret ederler (Jung, 2015).

Arketipi tanımlarken bilinçdışı bir fikir olduğunu söylemek doğru olmaz. İçerik olarak değil biçimsel olarak belirlenmiş zihinsel imgelerdir. Bu biçimsel belirlenmeler ise açık seçik değil kısıtlıdır. Ancak bilinçli deneyim ile harekete

geçirildiklerinde belirli hale gelirler. Bu deneyim hali ise yalnızca dil, gelenek ve göçlerle yaygınlaşmaz, herhangi bir dış etkenden bağımsız olarak da ortaya çıkabilmektedir (Jung, 2015). <Bilinçli deneyim> denilen tamlama daha önce de yukarıda belirtilen bilginin deney- sonuç yöntemine tabi olamayan biçimlerde sezgisel, duyumsal veya Jung'un belirttiği anlamda evrensel motiflerle ortaya çıkan, kolektif bilinçdışı ile varlığını pekiştirmemizi sağlayan unsurlardır.

Jung anne arketipini açıklarken bazı örnekler vermiştir bunları şu şekilde açıklar: *‘Her arketip gibi anne arketipinin de sayısız tezahürü vardır. Ben burada daha tipik bazı biçimleri anmakla yetineceğim: kişisel anne ve büyükanne; üvey anne ve kayınvalide, ilişki içinde olunan herhangi bir kadın, örneğin sütanne ya da dadı, ata ve bilge kadın, daha üst anlamda tanrıça, özellikle de Tanrı'nın anası, Bakire Meryem (gençleşmiş anne olarak örneğin Demeter ve Kore), Sophia (anne-sevgili olarak, ayrıca Kybele- Attis tiplmesi, ya da kız-[gençleşmiş anne-sevgili); kurtuluş arzusunun hedefi (cennet, Tanrı krallığı, göksel Kudüs); geniş anlamda kilise, üniversite, kent, ülke, gök, toprak, orman, deniz ve akarsu; madde, yeraltı dünyası ve ay, dar anlamda doğum ve dölleme yeri olarak tarla, bahçe, kaya, mağara, ağaç, kaynak, derin kuyu, vaftiz kabı, kap biçiminde çiçek (gül ve lotus); büyümlü daire olarak (Padma olarak Mandala) ya da Cornucopiatypus (Bereket Boynuzu); daha dar anlamda rahim, her tür oyuk biçim (örneğin vida yuvası); Yoni; fırın, tencere; inek, tavşan, her tür yararlı hayvan ‘‘ (Jung, 2015, s. 21-22). Jung bu simgelerin olumlu ve olumsuz bir anlam ifade edebileceğini söylerken anne arketipinin ‘‘annelik‘‘ ile ilgili olduğuna şu şekilde açıklık getirmiştir: *‘‘...Dişinin sihirli otoritesi; aklın çok ötesinde bir bilgelik ve ruhsal yücelik; iyi olan, bakıp büyüten, taşıyan, büyüme, bereket ve besin sağlayan; sihirli dönüşüm ve yeniden doğuş yeri; yararlı içgüdü ya da itki; gizli, saklı, karanlık olan, uçurum, ölümler dünyası, yutan, baştan çıkaran ve zehirleyen, korku uyandıran ve kaçınılmaz olan‘‘ (Jung, 2015, s. 22).**

Anne arketipinin birtakım özelliklerini seven anne-korkunç anne olarak ifade eden Jung bu figürleri tarihi, mitolojik karakterlerle örneklendirmiştir. Bunlardan en bilindik olanı Hristiyan dininin önemli figürü Meryem Ana, Hindistan'da seven ve korkunç anne olarak zıt özelliklere sahip Kali'dir. Seven anne ve korkunç anne arketipine ait detaylar bir alt başlıkta tanımlanacaktır.

Hint felsefesi anne arketipini üç temel özellikle açıklamıştır. Bunlar; iyilik, tutku, karanlık- sattvam, rajas, tamas idir. Anne figürü evrensel nitelikler taşısa da imgeler bireysel deneyimde değişime uğrarlar. Jung kişisel anne figürüne sınırlı anlamlar yüklerken anneye yansıtılan arketipin ona otorite ve tanrısallık kattığından söz etmektedir.

Annenin travmatik etkileri iki gruba ayrılır. Biri kişisel annenin sahip olduğu karakter özellikleri, ikincisi ise çocuğun anneye yansıttığı arketipik özelliklerden kaynaklanan etkilerdir. Nevrozun nedenlerinin önceleri travmatik etkilerden kaynaklandığı düşünülmüştür fakat sonraları Freud da çocuk psikolojisindeki garip gelişmelerden kaynaklandığını görmüştür. Bu tür etkilerin gelişimlerinin annenin rahatsız edici etkilerinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Jung çocuklardaki nevrozun nedenini anne ve baba da özellikle anne de tespit ederek bir çocuğun normal bir gelişim göstermeye eğilimli olduğunu söylemektedir (Jung, 2015).

Arketipler mitoslarda, efsanelerde karşımıza çıkabileceği gibi rüyalarda da karşımıza çıkabilirler. _'...Çocuk fobilerinde anne sık sık hayvan, cadı, hortlak, insan yiyen dev, erselik ve benzeri olarak görülür. Fakat bu fanteziler her zaman salt mitoloji kökenli değildir, ya da eğer öylelerse, her zaman bilinçdışı koşullanmalardan değil, bazen de masallardan, tesadüfen duyulmuş sözlerden ve benzeri şeylerden kaynaklanabilir, bu nedenle her halükârda titiz bir incelemede bulunmak gerekir... Bir arketip kesinlikle yalnızca can sıkıcı bir önyargı değildir. Ancak yanlış yerde olduğunda öyledir. Arketip, insan ruhunun en yüce değerleri arasındadır, bu nedenle de tüm dinlerin Olympos'unda yerini almıştır. Arketipi değersiz olarak görüp bir kenara atmak, büyük bir kayıp anlamına gelir. Yapılması gereken, bu yansıtımları çözerek, içeriklerini istemeden kaybeden bireye geri vermektir“ (Jung,2015, s. 23,24) .

Bu bilgiler doğrultusunda anne arketipini tanımlarken anneye yansıtılan bu özelliklerin psikolojik yönlerini biraz daha açmak gereklidir. Mağara duvarlarına çizilen resimlerden mitsel, dinsel öykülere, ana tanrıça heykellerine uzanan, yaşam biçimlerimizi düzenleyen, yüzyıllar boyunca insanların yaşamlarında önemini sürdürmüş olan anne karakterinin, bu denli yaşam biçimlerimizde etkili oluşu

muhakkak ki bir gereklilik ve ihtiyacın sebebidir. İhtiyaç karşılamak sadece biyolojik anlamda değil zihinsel anlamda da birtakım gelişmelere sebebiyet vermiştir ki etkisi günümüz insanının psikolojik, sanatsal, bilimsel gelişmelerine ön ayak olmuştur. Arkeolojik çalışmalara baktığımızda anne imgesinin çeşitli tasvirlerini Ana Tanrıça heykellerinde görebiliyoruz. İnsan tarih öncesi ve sonrasında algıladığı dünyayı ifade etme biçimini çeşitli formlarla, simgelerle, soyut resimlerle aktarmıştır. Dünyanın çeşitli yerlerinde görülen biçim dilinin farklılıkları bize aynı bilginin nasıl farklı şekillerde algılanabileceğini de göstermiştir. İşte tüm bu biçim dilinin öz'ü arketiplere işaret etmektedir.

2.1.1.1. Anne Kompleksi

Jung ana tanrıça inancının bireysel insan bilincinin oluşmasında etkili olduğunu savunarak bunu arketipler bağlamında incelemiş ve bu bağlamın bir kısmını da anne kompleksi ile detaylandırıp araştırmıştır.

Anne kompleksi (karmaşası) denen durumun temelini anne arketipi oluşturmaktadır. Bununla birlikte bu kompleksin nedeninin salt anneden kaynaklanıp kaynaklanmadığı henüz yanıtlanabilmiş bir durum olmamakla birlikte Jung, deneyimlerinden yola çıkarak çocukluk nevrozlarında annenin daima etkin bir rol oynadığından bahsetmektedir. Anne ve çocuk arasındaki bu fantaziler çeşitli arketipler biçiminde kümelenerek çocukların rüyalarında korkutucu unsurlar şeklinde rol alırlar (Jung, 2015).

Anne kompleksi kız ve erkek çocukta farklılıklar göstermektedir. Jung, bu farklılıkların erkek çocuktaki tipik etkilerini eşcinsellik, Don Juanizm⁵ ve bazen de iktidarsızlık olarak ileri sürmektedir. İktidarsızlığın baba faktörü de önemli bir rol oynamaktadır (Jung, 2015). Her durumun anne ile ilişkili olmadığını tekrar hatırlatmakta yarar vardır.

⁵ Don Juan ismi mecazi olarak "zampara" anlamında kullanılır.

“Anne kompleksinin oğul üzerindeki etkileri Kybele- Attis ideolojisinde görülebilir: kendini hadım etme, delirme ve erken ölüm” (Jung, 2015, s. 25).

Erkek kişinin anne kompleksinde yer alan anima etkisi yadsınamaz. Psikopatolojik bir kavram olan ‘anne kompleksi’ hastalık kavramlarıyla ilişkili olmasına karşın bu durumu ‘hastalık’ sıfatından çıkararak daha geniş anlamda incelemeye çalışan Jung Eros’un⁶ farklılaşması örneğini verir. Bu durumun daha açıklayıcı olması açısından işaret ettiği kaynak ise Platon’un Şölen’ i dir (Jung, 2015).

Erkek kişisi feminen unsurlar ile gelişmiş estetik duygusuna, iyi bir öğretmene, cinsiyetler arası kurulacak olan iyi dostluklara, geçmişin değerlerini taşıyan tarih bilincine, zengin ruhani bir öngörüye, duyguya sahip olabilmektedir. Aynı şekilde olumsuz anlamda ifade edilen Don Juancı görünüm olumlu anlamda kendini cesur, kararlı, haksızlığa, bağnazlığa karşı muhalif şekilde, bazı durumlarda kahraman, yenilikçi ve devrimci bir ruh olarak da tezahürlenebilir (Jung, 2015).

Jung’a göre kızıdaki anne kompleksi daha saf ve daha az karmaşıktır. Dişiliğin aşırı gelişimi tüm dişi içgüdülerin özellikle annelik içgüdüsünün kuvvetlenmesi anlamına gelir. Olumsuz tezahürü tek amacı doğurmak olan kadınlarda görülür. Kadın için kendi kişiliği dahil erkek de ikinci plandadır. Bu da yaşamın başkaları üzerinden yaşanmasına ve farklı ilgi nesneleriyle özdeşleşmeye karşılık gelir. Bu durum Eros’un bilinçdışı unsur olarak kalmasıyla ilgilidir. Baubo heykelleri bu tipteki kadınlara en uygun simgedir. Aşırı gelişmiş bir Eros başka insanların kişiliğinin aşırı önemsenmesine sebebiyet verirken aynı zamanda babayla bilinçdışı enstest bir ilişkiye de yol açar. Bunun yanında anneden üstün olma tutkusu ve onun kıskanılması da bir sonraki girişimlerdir (Jung, 2015)

⁶ Eros: Bireyin (ve türün) hayatta kalmasını sağlayan nefes alma, açlık ve cinsellik gibi içgüdülerdir.



Resim 13: Baubo Heykelciğı, M.Ö. 4. yy.

Annelik içgüdüsünün aşırı gelişmesinin olumlu karşılığı çağlar boyunca övgüler sunulan yüceltilmiş anne imgesidir. Bu imge eve dönüş, barınak, her şeyin başladığı ve bittiği uzun sessizlik olarak imgelenir. Anne olarak tüm canlılara yaşam yeri sunan ister insan ister farklı bir canlı, yaşam bütünlüğü içinde doğa ana ve tinsel ana imgelerini taşıyarak bunu yavrularına sunmaktadır. İnsanın bu noktada ebeveynlerine kutsallık yüklememesi adına vaftiz ana ve vaftiz baba gibi kavramlar bir önlem olarak düşünülebilir. Bilinçdışında var olan değerlerimizin orada gömülü kalmaması adına arketiplerin zorunlu olarak ortaya çıktığından söz edebiliriz. Tüm bu değerlerin bilinçdışında kaybolmuş olması ilk deneyimlerin de tüm gücünün kaybolduğu anlamına gelecektir. Sadece mantıklı olanın varlığına inanmak bir avantaj da sayılabilecekken aynı zamanda bir kısıtlamadır. Bir dinde, felsefede ya da bilim okulunda sunulan öğretilerin, kuramların, ilkeler bütünü şeklinde sunulması insanı olduğu gibi değil olmasını istediği gibi bir zihin haline sokacaktır (Jung, 2015).

Arketipleri ister anlayalım ister anlamayalım, halen doğanın bir parçası olduğumuz gerçeğini hatırlarsak yaşamın ilk imgeleri ile koparacağımız bağ bizi içinde yaşadığımız toplumsal düzenin ve kültürün de anlaşılması konusunda bir zindana sokacaktır. Arketiplerin bilincinde olduğunda buradaki enerji (bilgi) insana akacaktır. Bu aradaki bağın kurulamaması ise kişinin anne- baba kompleksi altında bilinçdışında hapsolacaktır (Jung, 2015).

Anne arketipinin temel olarak bilinçdışı ile ilgili olduğunu rahatlıkla söylerken, insanın zihinsel algılayış biçiminin de bölünmeye, karşıtlık ilişkisine sahip bir yapısı olduğunu söyleyebiliriz. Deneyim sadece dış dünyadan algıladıklarımız ile ilişkilendirilemez. Psişenin de yaşamdaki her organizma gibi kendine özgü bir yapısı vardır. Bunun yanında zihinsel yapı unsurları olan arketiplerin önceden belirli bir zaman içinde oluşup oluşmadığı söylenemeyeceği gibi metafizik bir sorudur ve cevaplanamaz. Arketipin taşıyıcısı anne olmasına rağmen baba arketipin dinamizmini ifade etmektedir. Anne karnında ise çocuk anne ile bilinçdışı bir özdeşlikte yaşar, yani hem fiziksel hem de ruhsal bir önkoşul burada var olur. Ben bilincinin uyanması ile bu ortaklık giderek azalmaktadır (Jung, 2015).

Karşıtlıklarla var olan zihin yapımızda anne arketipini detaylandırmak adına batıda Meryem Ana ve doğuda Anadolu'nun gizemli tanrıçası Hekate karakterleri incelenecektir.

Tanrı efsanelerinde ahlaken çelişkili durumlara sık sık rastlarız. Batılı insanın hissetme işlevinin güçlü olması tanrıyı ahlaken ikiye bölmeyi gerektirirken, doğuda sezgi yönü ağır basan akıl paradoksal değerleri kabul etmiştir. Bu şekilde Tanrı'nın aydınlık ve parıltılı yönü yüceltilmiş, kötülük insanda yer bulmuştur. Kadın ve erkekte farklı oluşan anne imgesi; kadında cinsiyetle şartlanan bir yaşamı temsil ederken, erkekte yabancı bir simge olarak kendini gösterir. Bu durum erkek bireyde idealize etmeyi doğurur. Birini idealize etmek ise kötülükten korunma ihtiyacında ortaya çıkmaktadır.

Erkek kişisinde Urania⁷ tipi anne imgesi baskın iken kadında yeraltı tipi Toprak Ana ağır basar. Kadın Toprak Ana ile direkt olarak özdeşleşebilirken erkek özdeşleşemez. Bunun yanında mitolojide gördüğümüz Büyük Ana figürlerinin özelliklerine dikkat edersek eril karşılığıyla birleşmesi olduğunu görürüz. Erkek bu durumda ya oğul sevgili durumda, ebedi çocuk ya da bir bilge ile özdeşleşir. Fakat Toprak Ana'nın eşi bunun tam tersi kalkık falluslu bir Hermes (Mısırlı Bes) ya da Hindistandaki karşılığı Lingam'dır. Bu özdeşleştirmeler karşıtıdan asla ayrı

⁷ Urania: Yunan mitolojisindeki ilham perilerinden biri. Gökbilim ve astrolojinin ilham perisidir.

olamayan bireyleşme deneyimine işaret eder. Günümüz dünyasında da varoluşunu şekillendirmeye çalışan insan ne geçmişle ne de gelecekle tam bir ilişki içindedir. Kendi varoluşundan bir felsefe çıkarmaya çalışan insan için yabancılaşmanın en uygun yolunun simgesel gerçeklik olduğu söylenebilir (Jung, 2015).

2.1.2.Ana Tanrıça Kültü

Ana tanrıça kavramını açıklarken tarihteki ilk kadın örneklerinden kısaca bahsetmek ana kültürünün hem kavramsal hem de plastik boyutta nasıl değiştiğini anlamak açısından yararlı olacaktır. Bu noktada Venüs heykellerine göz atmakta yarar vardır. Üst Paleolitik Çağa (Eski Taş Devri, günümüzden 50.000 ile 10.000 yıl öncesine) tarihlenen Venüs heykelcikleri dişilik organları abartılmış, doğurganlık ile ilişkilendirilen heykelciklerdir.

Tarihte ilk bilinen kadın figürinlerinden olan Hohle Fels Venüsü (Res:14) M.Ö. 35.000 ile 40.000 yıllarına tarihlenir. Almanya yakınlarında bir mağarada 2008 yılında bulunan heykelcik mamut dişinden oyulmuş ve 5 cm yüksekliğindedir. Bilinen en eski figüratif sanat örneklerinden biri olduğu söylenen heykelcik abartılmış beden hatları ile de dikkat çekmektedir. İri göğüsleri ve cinsel organının belirgin şekilde vurgulanmasının üreme gücüne dikkat çektiği söylenebilir. Araştırmacılar Venüs heykelciklerini şamanist ritüellerle ve doğurganlık inancı ile ilişkilendiriyor (www.nytimes.com, 2009) .

Baş bölgesi bulunmayan heykelin geniş omuzları, iri göğüsleri ve karın bölgesindeki doğurganlığa işaret ettiği düşünülen çizgileriyle plastik açıdan da etkileyici bir heykel olduğu söylenebilir.



Resim 14: Hohle Fels Venüsü M.Ö. 35.000 - 40.000

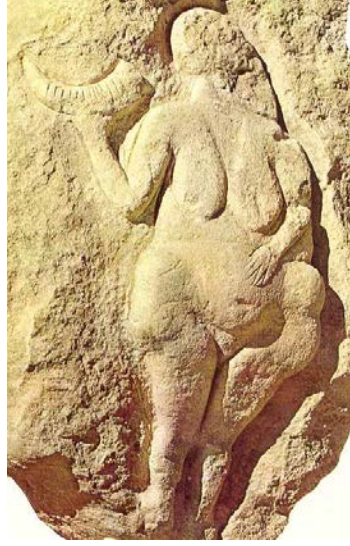
Tarihte bilinen en eski kadın figürlerinden bir diğeri de Willendorf Venüsü ‘dür. (Res: 15) Bu heykel M.Ö. 25.000 yıllarına tarihlenir. 11 cm yüksekliğindeki heykel Avusturya’da bir l s birikintisi içinde bulunmuştur. Yumuşak kireç taştan yapılan heykelcik şişman, geniş kalçalı ve iri memeleri ile dikkat çeker. Kollarını memelerinin üzerine yerleştirmiştir, kafasında yüz bulunmayan heykel kırmızı toprak boya ile boyanmıştır (Thomson, 2007).



Resim15: Willendorf Venüsü M.Ö. 25.000

Paleolitik döneme ait birçok kadın heykelciğine yine başka bir  rnek Laussel Venüsü’d r.(Res:16) Bir kaya bloğunun dışına oyulan heykel Fransa’nın Dordogne bölgesinde bulunmuştur. Diğ r Venüs heykelcikleri ile form bakımından aynı özelliklere sahip olan bu heykelcikte farklı olan elinde tuttuğ  boynuz simgesidir. Yine geniş kalçaları, şişkin karnı ve g ğ sl ri doğ m yapmış bir kadını tasvir ettiğ 

söylenebilir. M. Eliade'nin dinler tarihine giriş adlı kitabında da belirttiği gibi boğanın boynuzları eski zamanlardan beri hilale benzetilir ve ay ile ilişkilendirilirdi (Eliade, 2003a, s. 108). Ay ise yenilenme ve sürekliliğin sembolüdür.



Resim 16: Laussel Venüsü, M.Ö. 25.000

Bachofen, 1861'de yayınladığı "Analık Hakkı" adlı kitabında kan bağıının anne üzerinden kurulduğunu ve bu sebepten annenin toplumda önemli bir otorite olduğunu ileri sürmektedir. Ayrıca Bachofen Yunan ve Roma Antikitesini incelediğinde kadının yalnızca aile ve toplumda değil dinde de önemli bir role sahip olduğunu fark etmiştir. Yine yaptığı araştırmalarda Zeus bağlantılı ve Olimpos Kökenli Yunan dininde de Ana Tanrıça'nın var olduğu ve kadın kahramanlara yer verilen bir dinin olduğunu öne sürmüştür (Fromm, 1992).

Bachofen anaerkil ve ataerkil düzen arasındaki farklılıkları toplumsal ve ahlaki boyutta da incelemiştir. Anaerkil kültürün temelinde kan, toprak bağı, doğaya karşı bir teslimiyet varken, ataerkil kültürde kanuna saygıyla birlikte doğaya egemen olma ve akılcılık ön plandadır. Anaerkil bakış açısına göre bütün insanları anneler doğurduğundan çocuklar eşittir, toprak bütün annelerin annesidir. İnsan hayatı önemli ve onurludur. Ataerkil düzende ise itaat önemli bir yer tutarak hiyerarşik toplumsal

düzen ön plandadır (Fromm, 1992). Bu durum vahşi doğaya egemen olmak işlevini geliştiren insanın davranış biçiminin uzantısıdır.

Bachofen'in anaerkil yapının toplumlar üzerindeki etkisine dair yaptığı araştırmalar Amerikalı bilim adamı Lewis H. Morgan tarafından da doğrulanmıştır. Bachofen'in çalışmalarını devam ettiren Robert Briffault da Fromm'un anlatımına göre harika sonuçlar elde etmişse de bilim adamlarının araştırmaları birçok antropolog tarafından reddedilmiştir (Fromm, 1992). Yine de elde ettiğim kaynaklardan yararlanırken bu figürü ana tanrıça adı ile sunacağım.

Tarih öncesi dönemlerden tek tanrılı dinlerin etkili olduğu zamanlara kadar Akdeniz bölgesinden kuzey ülkelerine ve Asya bölgesinin iç kısımlarına dek yayılan, bir çok uygarlıkta aynı içerikte olup farklı adlara ve görünümlere sahip olan Ana Tanrıça dininin kaynağının Anadolu olduğu bilinse de (Erhat, 1993) Çatalhöyük'teki simgesel kadın tasvirlerinin mutlaka tanrısal bir varlığı temsil edip etmediği henüz kesinleşmemiştir (Roller, 2004). Yine de çok büyük bir coğrafyaya yayılan, farklı kültürlerin inanç sisteminin merkezine oturabilmiş olan bu etkili simgenin kaynağına göz atmak insan psikolojisindeki arketiplerin yansımalarını çözebilmek adına yararlı olacaktır.

Orta Anadolu'da, Çatalhöyük ve Hacılarda yapılan araştırmalar bölgedeki insanların din bilincinde güçlü kadın şahsiyetlerin rolü olduğu düşündürmüştür (Roller, 2004, s. 46). Yapılan bu kazılar Ana Tanrıça figürünü İ.Ö. 6500- 7000 yıllarına tarihlendirir. Kalın kalçaları, memeleri, karnının altında üçgen biçimindeki motifler ile analığı ve dişiliği simgelemek bakımından Kybele'den Artemis'e kadar bütün ana tanrıça imgelerinde benzerlikler bulunmaktadır (Erhat, 1993, s. 199).

Tarih öncesi ilk dönemlerde kadını doğurganlıkla ilişkilendiren bulgular kadının sadece doğurganlık özelliğine dikkat çekmez. Bazen ayakta bazen oturmuş şekilde ya da hayvanlarla birlikte tasvir edilen heykelcikler de ana kültürünün farklı yönlerini anlamak açısından önemlidir. Bu durum yaşayan toplulukların sosyo-ekonomik koşulları hakkında da bilgi vermektedir. Tanrısal saygınlık ve güç kavramları leopar, akbaba, yaban domuzu gibi hayvanlarla simgelenmiştir ve kadının saygınlığını

arttırdığı anlaşılmaktadır (Roller, 2004). Annelik olgusunu arketip olarak değerlendirirken her arketipin olumlu ve olumsuz yönünü değerlendirme noktasında dişiliğin simgelendiği motiflere de bakmakta yarar vardır.

Phrygia'lı Ana Tanrıça'nın sık sık vahşi hayvanlar ve yırtıcı kuşlar gibi avcılık ve güç imgeleri ile simgelendiğine tanık oluruz. Bunlar anahtar simgeler olduğu gibi Yunan ve Roma dönemi kültlerinde de önemlerini korumuş ve sürdürmüşlerdir (Roller, 2004, s. 58).



Resim 17: Ana Tanrıça Heykelciği, Çatalhöyük, M.Ö. 6.000

Leoparlı tahtında oturan Ana Tanrıça heykelciği kadının doğayla olan ilişkisini simgesel anlamda anlatan iyi bir örnektir. Ellerini leoparların başına koymuş olan kadın figürünün vahşi hayvanlarla olan ilişkisi açık şekilde sunulmuştur. Ayrıca Kybele anıtları Frigya bölgesi diye anılan bugünkü Eskişehir ve Afyon arasındaki bölgede kentler dışında doğaya da yayılmış şekillerde görülmüştür (Erhat, 1993). Hiçbir mitolojide hiçbir tanrının Ana Tanrıça kadar çeşitli adlarla adlandırılmadığını ifade eden Erhat bu isim ve sıfat çokluğunun Anadolu'dan başlayarak uluslararası bir nitelik kazanmak için yeterli olduğu görüşünü savunur (Erhat, 1993).

‘‘Kültepe tabletlerinde adına Kubaba olarak rastlanır, Lydia'da adı Kybebe, Phrygia'da Kybele olarak geçer, Hitit kaynaklarında Hepat diye adlandırılır. Komana Pontika (Tokat bölgesinde Gmenek) ve Kayseri yöresindeki Komana Kappadoki-ka (Kemer) kentlerinde adı çok eski bir Anadolu adı olan Mâ'dır. Sümer'de Marienna, Hitit'te Arinna, Mısır'da İsis, Syria'da Lat, Girit'te Rhea, Efes'te Artemis, İtalya'da Nemi gl bölgesinde Venüs, Ana Tanrıçanın aldığı değişik adlardır’’ (Erhat, 1993, s. 200). Romalılarda Magna Mater, Yunanda Efesli Artemis olarak kuleli tacı ile karşımıza çıkan Tanrıça kültü evrensel bir nitelik taşıyan, toprak ve bereketin kaynağı olarak ayrıca şehirler üzerindeki koruyucu etkisi ile de niteliklerinden söz ettirmektedir.



Resim 18: Frigya dönemine ait Ana Tanrıça Kibele heykeli, M 6. yüzyıl

Kybele'nin efsanesi bir tanedir ve bu efsanede hem analık hem de tanrıça kavramının nasıl anlaşıldığı aktarılır. Tanrıça, Attis adında bir delikanlıya aşıktır ve onu Pessinus Kralı'nın kızıyla evlenmek üzere iken düğün yerinde karşısına dikilerek çıldırır ve kendisini hadım etmesini sağlar. Attis kendi kestiği hayalarından akan kanla toprağı sulayarak bitkilerin çıkmasına yol açar ve bir am ağacına dönüşür (Erhat, 1993). Toprak ve bereket efsanelerinde görülen ölme-dirilme motifleri Kybele Kltnde de kendinden geçme, vecit hali, esrime halleri ile ilişkilenerek Ana Tanrıça tapımının özündeki kurban törenini hatırlatmaktadır. Attis efsanesinde simgelenen kan

ve yitirilen erkeklik gücü evrensel bir niteliğe dönüşerek bereket ve canlılığın doğaya geçişinin anlatımıdır (Erhat, 1993).

Kybele hakkında bize bilgi veren kaynaklardan biri de (bugünkü adıyla Sivrihisar) Pessinus'taki yazılı kaynaklardır. Burada tanrıçaya bir idol olarak tapınır ve bu idol de gökten düştüğü ileri sürülen kara bir meteorit taştır. Buradaki tapınak siyasi güçlerden bağımsızca bir din merkezi olarak yönetilirdi ve başında iki rahip bulunurdu. Bu iki rahibinde erkekliklerini tanrıçaya adanmış olması gerekiyordu (Erhat, 1993).

Frigya dışarıdan gelen ulusların iki kez saldırısına uğramış ve her iki saldırıda da Ana Tanrıçanın tapın merkezi niteliğini korumaya devam etmiştir. Aynı süreç Efes'te Artemision'da da görülmüştür ve burada da İyonyalı kolonistler din merkezine dokunmayıp egemen olan tanrıça fikrini benimsemişlerdir. Bu siyasal güç ile Kybele tarihe bir Frigya tanrıçası olarak geçmiştir (Erhat, 1993).

Klasik çağlarda Yunanistan'ın ve Anadolu'nun dört bir yanına dağılan Frigya köleleri ve dilenci rahipleri ne kadar hor görülse de aynı zamanda gizemli bir dinin, kültürün temsilcileri olarak da saygı ile karşılanmışlardır. Çünkü Frigya hem evrensel bir dinin merkezi hem de Yunanlılara yaşam biçiminden, sanata, kılık kıyafete öncü olmuş bir kültür olarak anlatılmıştır. Frigyalı olmak kültür bakımından yetkin olmak anlamına geldiği gibi bu uygarlık Ege kıyılarından Roma İmparatorluğu çağına kadar sürecelecektir (Erhat, 1993).

İsim ve biçim bakımından çeşitli evreler geçiren, Ana Tanrıça diye tanımlanan Kybele, Akdeniz çevresinde Artemis adıyla anılır. Homeros metinlerinde sözü geçen Artemis'ten Latin yazılarındaki Diana'ya kadar çeşitli değişimler geçirir. İlyada destanında Kybele'ye özgü bir sıfat olan "potnia theron"dan (yabani hayvanlar tanrıçası) Artemis'in niteliklerinden bahsedilirken Anadolu ile olan ilişkisi tekrar hatırlatılır (Erhat, 1993).

Efes kazıları sırasında biri büyük ikisi küçük üç Artemis heykeli bulunmuştur ve bu heykeller din tarihinde ses getirmişlerdir. Çünkü Avrupa müzelerinde korunan

örneklerin Efes'e özgü oldukları ya bilinmiyor ya da Ege sanatını değerlendirmek adına ön plana çıkarılmıyorlardı (Erhat, 1993).

Efesli Artemis başının üzerinde üç kat kule biçiminde tapınak taşır. Bu ifade şehre hakimliğinin de göstergesidir. Boynunda dolunay biçiminde bir disk taşır ve meme bölgesindeki yumurta şeklindeki formlar eleştirmenler tarafından bazen erkek arı bazen de testis biçiminde yorumlanmıştır. Bunlar kesin ifadeler olmamakla birlikte Kybele- Attis efsanesi düşünüldüğünde görsel anlatımla birbirini tamamlayan biçimler görülebildiği söylenebilir (Yılmaz, 2010).



Resim 19: Efes Artemis Heykeli,
Selçuk, Efes Müzesi



Resim 20: Efes Artemis Heykelciği



Resim 21: Artemis heykeli ayrıntı

Efesli Artemis'ten sonra Ana Tanrıçanın şekil bulduğu bir başka kült ise Yunan da Meter Roma da Magna Mater olarak karşımıza çıkmaktadır. Frigyalı Ana Tanrıça'nın Anadolu'nun batı kıyılarından Yunan dünyasına gelmesi M.Ö. 6.yy' larda dayanır. Yunan dünyasında güçlü bir varlık haline gelen Meter Yunan edebiyatında ve Atina tiyatrosunda da önemli bir yer edinmiştir. Buna rağmen çelişkili bir figür olan Meter zamanla içerik ve biçim açısından Helenleştirilip Rhea ve Demeter ile bütünleştirilmiştir (Roller, 2004). Ana Tanrıça kültürünün Anadolu'dan Yunan'a nasıl ve neden getirildiğine dair çok az kanıt olsa da bu bilgilere onu betimleyen kabartmalardan, övgülerden ve heykelciklerden ulaşabiliyoruz.

Meter ismi Frigya'da kült ünvanı olan Matar (ana) kelimesinden türemiştir. Bununla birlikte ona 'Meter Kybele' diye seslenildiği adına adanmış yazıtlarda görülmüştür. Yabani hayvanlar, dağlık yerler, vahşi hayvanların seslerini taklit eden müzik aletleri, ziller, tefler Ana tanrıça ile birlikte betimlenmiştir (Roller, 2004).

Fakat tef imgesini M.Ö. 6.yy'ın sonlarına doğru görürüz. Bununla birlikte tef imgesine Anadolu'da rastlamayız. Tef imgesinin Yunan' da görölüyor olması tanrıçanın tapınıcıları için coşturma unsuru olarak kullanıldığını düşündürmektedir. Ana Tanrıça'nın Frig ve Yunan kültürleri arasındaki önemli fark ise Frigyalı tanrıçanın hem devletin seçkinleri hem de halk tarafından benimsenmiş olması iken Yunan kentlerinde devletin çevresinde böyle bir kültüre rastlanmaz (Roller, 2004).



Resim 22: Terrakota Meter heykelciğı, M.Ö. 350

Roller'in ifadesine göre gizemli ve çekici tanrıça Meter'e adanan kültler, tanrısal ananın temsili olan Rhea, Hera, Demeter ile ters düşmemek adına şehir dışındaki kırsal bölgelere yerleştirilmiş olabilir.

Büyük Ana kültü M.Ö. 204 yılında politik ve özel koşullarla Anadolu'dan Roma'ya getirilmiştir (Roller, 2004). Bachofen'e göre Romalılar kültü Doğulu köklerinden alıp Batılı yüksek bir düzeye ulaştırmışlardır. Araştırmacıların izini sürdüğü durum ise kültün hoşla gitmeyen, aşırı her yönünün Doğu'ya yüklenerek ilkel düzeyde gösterilmesi idi. Bu ilkelikler çam ağacına tapılması, tanrıçanın toprak ile özdeşleştirilmesi, tanrıçanın güçsüz bir insan olan Attis ile eşleştirilmesi idi. (Roller, 2004) Bilim insanları dinsel hadım etme törenlerini ön planda tutarak Ana Tanrıça Kültünü ve onun peşinden gidenleri " hadım edilmiş doğulu", ayırıcı ve sapkın bir kült olarak tanımlayarak, ilkel bir sosyal yapı anlamını çıkarmaya yönlendirmişlerdir. Bunun yanında Roller, Roma'da kendini Magna Mater'e adayan kişilerin, rahiplerin kendini hadım etmelerinin Frigya kültürüne dayandığına dair iddialar olsa da ne Tanrı

Attis tapımı ne de kutsal am simgeçiliğine dair herhangi bir kanıtın Frigya’da olmadığını ileri sürmektedir.

Ana Tanrıça’nın Roma’ya getirilişı siyasi sorunları da beraberinde getirmiştir. Kybele hakkında bilgi verirken tanrıçaya bir idol olarak tapıldığı ve bu idolün de bir taş olduğu yukarıdaki paragraflarda belirtilmişti. Bu taş M.Ö.204 yılında Pessinus’tan törenle Roma’ya aktarılmıştır. Palatinus tepesine tapınağı kurulan Magna Mater şerefine şenlikler düzenlenmeye başlanmıştır. Aynı süreçte Afrika seferlerine çıkmak üzere olan imparatorluk yayılma süreci içerisindeydi. Bunu takiben Roma’da bir taş yağmuru olur, yeni kültü kutlamakta olan halk heyecanlıdır ve yeni inanç arayışları içindedir, şairler ve yazarlarda bu coşkuya eşlik ederler (Erhat, 1993). Böylece Anadolu’nun kapıları Roma imparatorluğuna açılmıştır. Adı ne olursa olsun özünde Anadolu Tanrıça’ sının niteliklerini taşıyan kült yeni bir kültür sürecine girmiştir.



Resim 23: Romalı Magna Mater Heykeli, M.Ö. 1. yy.

Ana Tanrıça kültüne ait tüm bu bilgiler anne arketipini kavrama konusunda bize örnek oluşturmaktadır. Jung ana tanrıça kavramının insanın bilinçlenme sürecindeki ilk örnekler olduğunu ileri sürerek bereketle ilişkilendirilen ana tanrıçayı esrime

törenlerine, şehirlerin koruyuculuğuna kadar varan geniş etki alanının insan psikolojisinde önemli bir yeri olduğunu ileri sürerek bu araştırmaları olumlu ve olumsuz açıdan değerlendirir.

Ana tanrıça kavramına olan inancın insanın gelişmemiş ilkel hali ile ilişkilendiren birçok kaynak bulunduğu gibi bu inancı Jung ve öğrencisi Neumann 'ın izini sürdüğü anlamda bilinçdışının ilk örnekleri arasına koymak veya elimizde yeterli kaynak olmadığını ileri sürerek bu kavramı eski ve çağ dışı bulmak elbette ki bazı düşünceler tarafından desteklenebilir. Fakat Anadolu'dan başlayarak en "gelişmiş" kültürlerin zeminini kazdığımızda bu heykeller, efsaneler ve çeşitli arkeolojik buluntularla karşılaşıyorsak, bu kavramı ilk örnek, arketip olarak sayalım veya saymayalım içinde gelişip büyüdüğümüz "insan evreni" ile kurulan iletişimin bilmecesi her zaman bilinçdışımızda belirsiz bir huzur arayışının ihtiyacı olacaktır. Bu huzur/güven arayışı ise insan karnının içinde yetismeye devam edelim veya etmeyelim zihinlerimizde görülen gerçeğin iç dinamiğine odaklandığımız sürece devam edecektir.

2.1.3. Anne Arketipi Bağlamında Seven Anne Ve Korkunç Anne

Uygarlıklara ait mitolojiler, kahramanlık hikayeleri, tanrılar ve tanrıçalar kültürler üzerinde büyük etkilere sahip olmuştur. Sanat tarihine baktığımızda klasik döneme ve çağdaş döneme ait birçok eserde mitolojinin etkisini görebiliriz. Bu etkiler mitolojiye olduğu kadar tarihi figürlere de etki etmiştir.

Tarihte birçok kadın ve anne imgeleri ile ilişkilendirilen figürler olduğunu hatırlayarak bunlardan anne arketipinin seven anne ve korkunç anne özelliklerine uygun olanları detaylandırılacaktır. Yunan, Mısır, Anadolu mitolojisinde örneklerine rastlayabileceğimiz anne imgesinin karşılıkları, Bakire Meryem ve Anadolu'ya özgü bir tanrıça olan fakat efsanelere adı çok karışmayan Hekate figürleri üzerinden incelenecektir.

‘‘Aşama arketipi, psişenin (yani kişiliğin tümünün) geçirdiği gelişmeleri sembolize eden bir arketiptir. Ayrılma-aşama-dönüş’’ şeklinde form lleştirebileceğimiz bu arketipe monomitos, ya da kahraman mitosu denir. Bulunduğu mekandan ayrılarak çok uzaklara giden ve aşama geçirdikten sonra geri dönen bir kahramanın öyküsüyle, insanlığın evrensel bir tutkusu dile getirilmektedir. Bu tutku, insanın kendini geliştirme ve ruhsal dünyasını zenginleştirme arzusudur. Monomitos motifindeki kahraman, belli bir yerde, belli bir kişi değildir; her yerde herkeştir’’ (Dökmen, 1983).

Aşama arketipinin aynı zamanda ‘y ceana’ (greatmother) arketipiyle birlikte ortaya çıktığını söyleyebiliriz. Mitolojideki İsis, Venüs, Demeter, Athena ve Hekate yüce-ana sembolleri olmakla beraber anne arketipinin olumlu ve olumsuz özellikleri ile paralellik gösterir (Dökmen, 1983).

Yüce ana simgesi masallarda ve mitlerde kahramanı destekleyip gelişimine katkıda bulunan bir karakter olarak karşımıza çıkarken bazı durumlarda kahramanı engelleyen, kendisinden korkulan ve yok edici olarak şekillenmiştir. Jung’un çalışmalarının takipçisi olan Erich Neumann The Great Mother adlı kitabında yüce ananın özelliklerini seven anne (good- mother) ve korkunç anne (terrible mother) olarak detaylandırmıştır. İyi annenin özellikleri kahramanı geliştirerek aşamalar kaydetmesini sağlamak iken, korkunç anne kahramanın kendinden geçmesi, sarhoş olması ve dönüşüme ayak uyduramayarak tükenen karakter yapısını anlatır. Bu noktada iyi anne mitolojiden İsis ve Demeter ile tanımlanabilirken korkunç anne çok yüzlü bir karakter ola Hekate ile tanımlanmıştır (Dökmen, 1983).

Jung seven annenin tarihte etki ettiği figürlerin başında Meryem Ana’yı gösterirken bu karakterin diğer figürler ile ilişkisi de tanımlanacaktır. Ayrıca korkunç anne olarak Hekate örneğinin seçilmesi kadının gizemli ve korkulan özelliklerini tanımlarken anlaşılır olacaktır.

2.1.3.1.Bakire Meryem

Kişiliğin bütünleşmesinde yapı taşları olan gölge, persona, anima, animus ve ben kavramlarını incelerken erkeğin ruhsal yönünün gelişmesine etki eden ‘‘animanın’’ ilk aşaması Havva figüründe karşılığını bulurken, üçüncü aşaması Bakire Meryem ile ruhsallaşmış eros şeklinde karşılık bulmuştur (Jung, 2009).

Antik dönemde Efes inancın önemli bir merkezi olmuşken Ana Tanrıça Kybele ve Artemis zamanla önemini yitirmiş Antik Çağın sonlarına doğru Meryem Ana figürü ile adları ortaya çıkmayacak şekilde tekrar canlanmışlardır.

‘‘ Ana Tanrıça ’nın bir simgesi olan Efesli Artemis’in Phrygia’lı tanrıça Kybele kadar etkisi olduğu ve adı ortadan silindikten sonra da başka tanrısal varlıkların arkasında gizli bir yaşam sürdüğü bir gerçektir. Aziz Paulus’u Efes tiyatrosunda dinledikten sonra ilkin dirençle karşılayan ve İsa ya da Meryem’den bize ne, bizim tanrımız büyük Artemis’tir diyen Efes’liler zamanla gevşemişler denemez...İnandıkları tapındıkları büyük tanrıça kendilerine yasak edilince, inançları yüzünden... işkence ve saldırılara uğrayınca Meryem diye karşılırlarına çıkarılan ve zorla kabul ettirilen tanrısal varlığa Artemis’in bütün niteliklerini aktarmışlar, inançlarının özü korunduğu gibi Meryem Ana’yı da yüceltmışler...’’ (Erhat, 1993, s. 66).

Meryem figürünün Hristiyanlıktaki etkisi erkeklerin animasını arama çabalarını sonlandırırken başka bir olumsuz yanı da bu figürün gölge özelliklerinin cadı inancına aktarılması ile oldu. Kadını idealize eden bakış açısı cadı inancını destekleyerek Meryem’i göğe çıkarırken gölgesini de yerin altına itmiştir (Jung, 2009).



Resim 24: “15. yy’ın bu Meryem heykelciği içinde tanrı ve İsa’nın temsilleri var. Bakire Meryem’in "Ulu Ana" arketipinin temsilcisi olarak anlaşılabileceğinin apaçık bir kanıtı. “
(Jung, İnsan ve Sembolleri, 2009)

“Hristiyanlığın ortaya çıktığı dönemden günümüze dek, kadının bu dindeki konumu daima tartışma konusu olmuştur. Hristiyan kadınların kurtuluşları için bekâreti ön plana çıkaran kilise babaları tarafından Meryem, tanrıya itaati ve bakireliğiyle ideal Hristiyan kadını olarak sunulmuştur. Bu anlamda, Hristiyanlık tarihinde Meryem figürü -Havva figürünün aksine- kadınlara pozitif anlam yüklenmesi açısından önem taşımaktadır” (Kurt, 2010, s. 97).

Bilgin Saydam’ın deyimine göre psikanalizin doğduğu şehir Viyana insanları şefkat ile kucaklayan, hoşgörülü bir biçimde verilmiştir (Saydam, 2017, s. 429). “Ayrıca Bakire Meryem figürü, ilk kilisenin kuruluşundan bugüne dek, hem Batı (Katolik), hem de Doğu (Ortodoks) Hristiyanlığında merkezi konuma sahip olmuştur. Hristiyanlık’taki en ünlü mabetler ve günümüz itibariyle mabetlerin yaklaşık üçte ikisi Meryem’e adanmıştır. Hristiyanların Avrupa’daki hacı da Meryem’den

kaynaklanmıştır. Yine, sorunlu dönemlerde kilise, koruyucu ilan ettiği Meryem'e müracaat etmiş, ona ithaf edilen tesbih dualarını teşvik etmiştir'' (alıntıl原因 (Kurt, 2010, s. 97); (aktaran Yel, 2006).

Papa otoritesi Meryem'e adanmayı sınırlandırırsa da Katolik kültürünün odağı olmuştur. Fakat yine de oğlu İsa kadar etkili bir figür olamamıştır. Buna ek olarak bazı Katolik feministler Kilisenin antik dünyanın tanrıça dinini ortadan kaldırdığını savunmaktadır (*alıntıl原因 (Kurt, 2010, s. 97); (aktaran Tina Beattie, 2005).*

Gimbutas ise tanrıça kültürünün izlerini Meryem figürü üzerinden şöyle ifade etmiştir;

‘‘Daha sonraki Hristiyan devirlerinde, Hayat veren ve Toprak Ana (motifi), Bakire Meryem’de kaynaşma imkânı bulmuştur. Bu açıdan, Katolik ülkelerde Bakire’ye olan tapınmanın İsa’nın önüne geçmesi sürpriz değildir. Meryem; hâlâ hayat suyu ve ağaçları, çiçekleri, meyveleri, hasadıyla beraber mucizevî bir şekilde şifa veren baharlarla ilişkilendirilmektedir. O, saf, güçlü ve adildir. Tanrının annesinin halk heykellerinde, zayıf İsa’yı kollarında tutan kocaman ve güçlü bir görünüme sahiptir (alıntıl原因 (Kurt, 2010, s. 98);(aktaran Gimbutas, London 2006).

Eliade de Meryem’in öneminin anneliğinden kaynaklandığını belirterek bakire anne kavramının eski çağlara uzanan Asyalı ve Akdenizli büyük tanrıçaların (ör: Hera) kendi kendine üreme anlayışlarının mükemmelleştirilmiş halini sunduğunu belirtmiştir. Ayrıca Meryem teolojisinin dişil temsiliyetin en saygın ve en eski ifadesi olarak Hristiyanlığın bilgelik figürünü temsil ettiğini belirtmiştir (Eliade, 2003b).

Meryem’in bakireliğinin 649 yılında kilisenin bir dogması olarak ilan edilmesi onu ilahi bir figür haline getirir (Kurt, 2010). İlahi bir sembolle bu kadar özdeşleşmek ise Jung’ un dediği anlamda kolektif bilinçdışındaki dişil unsurların karşılığının başka bir figürde aranmasına işaret eder. Meryem’ e kilise tarafından atfedilen tüm sıfatların yanında ona tanrıça olarak tapılmaması, İsa’nın annesi ve kilisenin annesi düşüncesinin aktarılma çabası, bakire olarak hamile kaldığının algısı onu kilisenin annesi olma fikri ile özdeşleştirir.

Aynı yüzyıl içinde bazı kadınların Meryem’e tanrıça gibi tapmasına karşın geliştirilen söylem “ Meryem’ e saygı duyun ama Tanrı’ya tapın” ifadesi olmuştur (Kurt, 2010). Bu söylemler de yine Meryem figürünün anne şefkatinin, koruculuğunun Jung’un tarif ettiği anlamında koruyucu, bağışlayıcı özelliklerini karşılamaktadır. Bu da kadının anne arketipinin Jung’un belirttiği anlamda baştan çıkaran gücüne işarettir.

Campbell, İsis ile Meryem arasındaki bağlantıyı şu şekilde dile getirir:

“Hiçbir iyi Katolik bilerek İsis önünde diz çökmez. Fakat şimdi tarihsel bir kişi olan Meryem’e dogmatik olarak bağlanan her mitsel motif, aynı zamanda ve kültürünün gelişim döneminde ve yerinde hem Meryem’in hem İsis’in yerel görünümleri olan her şeyin anası Tanrıçaya bağlıdırlar: ölmüş ve dirilen tanrının ana gelinine, bilinen ilk temsili İ.Ö. 5500’e kadar giden Tanrıçaya” (alıntılayan Çelebi, 2017); (aktaran Campbell, 1992:41).

Eliade’nin belirttiğine göre tarımcı toplumlarda toprak ve kadın özdeşliği tarımsal faaliyet ve evlilik ile özdeşleştirilmiştir. Kadını tarla olarak gören yaklaşımda erkeklere onu tohumlama görevi verilmiştir.

“Fakat tarımcı toplumlarda Toprak-kadın özdeşliği daha da karmaşıktır. Kadın toprak, tohum, semen virile ile ve tarımsal faaliyet de evlilik birleşmesi ile özdeşleştirilmiştir. "Bu kadın canlı bir tarla gibi geldi, erkekler onu tohumlayınız" Atharva Veda' da (XIV, II, 14) böyle yazmaktadır. "Kadınlar sizin tarlalarınız gibidir" (Kur'an, il, 225). Kısır bir kraliçe şöyle yakınmaktadır: "Hiçbir şeyin bitmediği bir tarla gibiyim" Bunun tersine, bir XII. yüzyıl şarkısında Bakire Meryem terra non arabilis quae fructum parturiit⁸ olarak yüceltilmektedir (Eliade, 1991, s. 143).”

Jung ise “Kilisenin rahminden söz ederken vaftiz kurnasına <<Immaculatus divini fontis uterus>> (Meryemin lekesiz rahmi) denildiğini belirtmiştir (Jung, 2006, s. 178).

⁸ Meyve verdiği halde saban işlemez (sürülmeyen) toprak

Öyle ki onlara göre, önceleri İsis, Kybele, Demeter ve Artemis gibi ulu tanrıçalarla ilişkilendirilen karanlık, ifade edilemez bir hikmeti, hayatın gizemini ve yeniden dirilişi sembolize etmekteydi. Ama tanrıçalardan tanrıya geçiş sürecinde “karanlık”, kötülüğü anlatan bir sembol hâline gelmiştir (alıntıl原因an Çelebi, 2017); (aktaran (Baring, & Cashford, 1993). Ayrıca, bir zamanlar her şeyin yaratıcısı olan toprak (ve kadın bedeni), sonradan yalnızca erkeğin “can veren tohumu”nu taşımaya yarayan bir araca dönüşmüştür. Yani bir zamanlar ana tanrıça ve onun cisimleşmesi olan kadınla kurulan olumlu ve kuşatıcı anlam kaybolurken bunun yerini toprağın ve kadın bedeninin cansız madde ile özdeşleştirilip yaratılıştan yoksun bırakılması almıştır (Berktaş, 2000).

2.1.3.2. Hekate

“Hekate, Olympos tanrıları ile ilişkili olmayan, hiçbir efsaneye adı karışmamış kişiliği epey gizemli bir tanrıçadır. Aslında Hekate Anadolu’ya özgü bir tanrıça ve Efes’li Artemis’in belli bir niteliğini yansıtan ve başka adla anılan bir tıpkısıdır. Homeros destanlarında hiç adı geçmez, buna karşılık Hesiodos’un Theogonia’sında büyük yer tutar. Hekate Titanlar arasında Güneş soylular diye anılan tanrılar soyundandır” (Erhat, 1993, s. 134).

Hesiodos Theogonia (Tanrıların Doğuşu) adlı eserinde Hekate’den vahşi hayvanların besleyicisi/ koruyucu tanrıçası şeklinde Artemis’e benzer bir şekilde bahseder (alıntıl原因an (Çelebi, 2017); aktaran (Sarian, 1992: 985) ve onu özgür, açık görüşlü bir tanrıça şeklinde tanıtır (alıntıl原因an (Çelebi, 2017); aktaran (West, 1966: 227).

Tanrıça Hekate kimi yerde Ana Tanrıça kimi yerde ise kendisinden korkulan bir büyücü olarak tanımlanır. Hekate Hesiodos’un anlatımına göre titanlar kuşağından Asterie ve Perses’in kızıdır. Mitolojideki soyu çeşitlilik göstermektedir.

“Demeter’e İlahisi’nde Homeros, Hekate’yi yer altına ait yaratılışlı ve yer altı dünyasının tanrıçasıyla yakın ilişki kuran biri olarak göstererek bir mağaraya

yerleştirir. İlahi’de Hekate’nin görevi ışığı getirmek ve rehberlik etmektir. Bu nedenle meşale taşıyan olarak gösterilir. O bir gözlemci, bir bakıcı ve bir arabulucudur. Diğer bir ifadeyle Hesiodos’un karakterizasyonunun hepsini barındıran anlamda bir görevlidir. Ancak, bu iyiliksever ve saygın tanrıçanın üstünlüğü ilerleyen yüzyıllarda dramatikleşerek gölgelenir’’ (aktaran; (Friedman, 2002: 131 vd. West, 2003:33-71) alıntıl原因; (Çelebi, 2017, s. 17).

Hekate’ye Hesiodos pantheon’unda ayrıcalıklı bir yer tanınması bilginleri fazlasıyla düşündürmüştür. Homeros destanlarında adı geçmemesine rağmen Theogonia’da Ana tanrıça Kybele ile kıyaslanabilecek nitelikler taşımaktadır. Hekate’nin Lagina’da (bugün en yakın ilçe Turgut) çok ünlü bir tapınağı bulunmasına rağmen şu zaman da tapınağın bazı kalıntıları ve kabartmalarını İstanbul Arkeoloji Müzesinde görebiliriz (Erhat, 1993, s. 135).



Resim 25: Anıtsal Giriş Kapısı Propylon, Lagina Hekate Antik Kenti



Resim 26: Osman Hamdi Bey Dönemi kazı çalışmaları Lagina Antik Kenti

Karya bölgesindeki en önemli yapılardan biri olan Hekate Tapınağı bu bölge için Tanrıça Hekate'nin ne kadar önemli olduğunun kanıtıdır. Ahmet Tırpan ve Bilal Söğüt'ün bu bölge için yapmış olduğu uygulamalı kazı çalışmaları ve yazılı araştırmalar⁹ tapınağın önemi ve işlevi hakkında bilgiler vermektedir.

“ Bu tanrıçanın karmaşık kişiliğini açıklamakta bugünkü bilim de zorluk çekmektedir. Dikkati çeken bir nokta da tanrıçanın adıdır. Hekate, Apollon'la Artemis'in başlıca sıfatlarından olan hekatos- hekatebolos, yani hedefi vuran anlamındaki kelime ile ilgilidir... Hekate Yunan varlığına sonuna dek yabancı kalmıştır, asıl tapımına Roma'da rastlanır, burada ay tanrıçası, geceye ve karanlığa egemen bir varlık, büyü ve sihri elinde tutan bir kara güçler ecesi olarak karşımıza çıkar... Hekate kimi bölgelerde üç gövdeli bir heykel olarak imgelenir. Bu üçlü karakteriyle Efesli Artemis'e ne kadar yakından bağlı olduğunu, onun başka bir yan ve yönünü simgelediği apaçıktır” (Erhat, 1993, s. 135).

⁹Bknz: 22. Kazı Sonuçları Toplantısı • 2.Cilt/ T.C. KÜLTÜR BAKANLIĞI Yayınları Yayın No: 2529/2

Artemis figürü avcılık ve bakirelikle ilgili efsanelerde adından söz ettirirken ay tanrıçası Selene ve gecenin karanlık güçlerinin hakimi olan Hekate ile de ilişkilendirilmiştir. Mitosların kaynağı sayılan Homeros destanlarında ise Artemis figürü tanrıça heykellerinin kutsal simgesi olan üç sayısı ve dişiliğin üç aşaması olan kızlık, kadınlık ve analık aşamaları ile birleştirilmiştir. Kaynağını ise Anadolu Tanrıça Kybele' den almaktadır (Erhat, 1993, s. 64).



Resim 27: Üçlü Hekate Heykeli, Antalya Müzesi



Resim 28: Hekate

‘‘West, *Theogonia*’da Hekate’nin yardımını beş sınıfa ayırır: Tanrılar (434, 430), savaşta erkekler (431-33), atlılar (439), atletler (435-38) ve balıkçılar (440-42). Hekate ölümlüler ile olan ilişkisinde özellikle bu beş sınıf erkeğe yardım eder (West, 1966: 45). Ancak, iyilik yapma veya yapmama Hekate’nin tercihindedir. Hekate, erkeklerin faaliyetlerine başarı ya da başarısızlık bahşederek, insanlarla tanrılar arasında arabulucu rolü üstlenir. Hesiodos onu **“gencin bakımını üstlenen”** olarak adlandırır. Dizelerin sonuna doğru Hekate’nin gençlerin bakımını üstlenen bir Tanrıça olduğunu tekrar vurgular. İçerik çok övgü dolu olduğundan, *Theogonia*’nın bu bölümü **“Hekate’ye İlâhi”** olarak adlandırılarak, Hekate’ye adanır ‘‘ (Çelebi, 2017, s. 21).

‘‘...Ünlü Gaia ile Uranos’un bütün çocukları
Kendi paylarından pay vermişlerdir ona...
Bereketli av sağlar onlara soylu tanrıça,
Ya da tam başaracakları sırada
Avlarını alır elinden canı isterse
Hermes’le sürüleri üretir ağıllarda:

*Öküzleri, keçileri, ak yünlü koyunları
Azaltır ya da çoğaltır gönlünce,
Ölümsüzler arasında yeri büyüktür Hekate'nin
Zeus gençliğin besleyicisi yapmıştır onu'' (Erhat, 1993, s. 134).*

Hekate için söylenen tüm bu betimler anne arketipine dair hem olumlu hem de olumsuz özellikleri yansıtmaktadır. Bazen kendisinden çekinilen bir tanrıça bazen ise bereketli bir tanrıça olarak anlatılmıştır.

‘‘Hekate'nin ölümlerin efendisi olduğuna ve Hades'in anahtarını elinde tuttuğuna inanılır. Ölenlerin ruhlarını teslim alarak Hades'e götürmesi Hekate'yi ruhların, cin, şeytan, hortlak, karabasan vb. öbür dünya yaratıklarını yöneten kişi olarak tanıtır. Hekate doğaüstü yaratıkları yeryüzüne gönderebilir, insanlara istediği kötülüğü yapar veya onları bu gibi yaratıklardan korur. Özellikle Roma Dönemi'nde Hekate; sihir, falcılık ve öç almayı elinde tutan ve korkulan bir tanrıça haline gelir. Bu nedenle bela ve felaketlerin evlerden uzak tutulması için kapıların önüne Hekate sunakları dikilir (Aktaran Tırpan, 1998b: 12) alıntılan (Çelebi, 2017).’’

Dişilik özellikleri fazla gelişmiş kadınlar anne kompleksi olan erkekleri ürkütürler. Dişil ve eril aklı geliştirebilmiş kişilikler manevi değerler konusunda lider bir rol oynayabilir. Kadının bu berrak zihni erkeğe güven verdiği gibi onun yolunu da aydınlatır. Karanlık dünya ile temsil edilen Hekate ve Kali bu yolculuğun ışık tutan yardımcı karakterleridir (Jung, 2015).

Hekate ‘‘meşale taşıyan’’ anlamına geldiği gibi sonra ki zamanlarda Artemis gibi ay tanrıçası kimliğini de kazanarak ‘ışık taşıyan, ışık veren anlamını da yansıtmıştır. Aynı zamanda şehrin kurucu, yeni kurulacak şehirler için danışılan bir tanrıça işlevindedir (Çelebi, 2017). Bu özellikler Jung’un tarif ettiği anne arketipinin geniş anlamda simgesel işaretleri olan kent, ülke gibi olumlu işaretlerine tekabül eder.

‘‘Laginalı Hekate'nin Roma İmparatorluk Dönemi'ne ait Stratonikeia Kenti sikkeleri Londra Müzesinde sergilenmektedir. Hekate tasvirleri üç başlı, üç vücutlu,

bir elinde meşale, ikincisinde yılan, bıçak ve kırbaç ve anahtar şeklindedir''
(Çelebi,2017).



Resim 29: Ankara’da bulunan “Yılan ve Meşale Tutan Üçlü Hekate Sikkesi”

Ana Tanrıça karakterleriyle birlikte tasvir edilen vahşi hayvanları Hekate kabartmasında da görüyoruz. (Res:30)



Resim 30: Aslanlar arasında Hekate

Foto kaynak (Çelebi, 2017)

‘‘Hekate de karanlıklar alemiyle ilişkilendirilir ve daha ziyade sihre ve büyülere hükmeden tanrıça olarak ortaya çıkar. Onun büyücülük alanı 3 yol ağzıydı. Bu nedenle 3 yol kavşaklarına onun 3 gövdeli veya üç başlı heykelleri dikilirdi. Gerçekte Hekate'ye Trioditis ön adı yakıştırılmış ve bu kelime de "üç yolun birleştiği kavşak" anlamında kullanılmıştır. M.S. 3. yüzyılda yaşamış Suriyeli bir NeoPlatoncu, Porphyrios şöyle diyor: "Ay'ın değişen evrelerini ve bu evrelere bağlı güçleri simgeleyen Hekate'dir. Etkisinin üç biçimde belirtilmesinin nedeni de budur" (Ateş, 2001, s. 137).’’

Aynı zamanda Hekate ayın üç halini de temsil etmektedir. Bunlar yumurtanın oluşumu, bozulması ve yok oluşu şeklinde sembolik olarak anlatılmıştır. Ayın görünmez olduğu dönemde Yunanlı kadınların yerleri süpürüp çöpleri üç yol ayrımında Hekate'ye adamalarının nedeni Ay'a seslenilen bir tören gibidir. Kadın yumurtasının üç haline paralel olarak yol ağzına bırakılan çöpler rahimde yok olan eski yumurtanın kalıntılarının sembolik atılışını temsil etmektedir (Ateş, 2001, s. 144).

‘‘Karanlık tanrıların güçleri hakkında yazan Demetra George göre; Hekate'nin sıkça görülen yıkıcı yönleri onun yapıcı yönleri üzerinden vurgulamış ve sonunda gizli kara büyü ayınlarında ölümler diyarının tanrısı olarak çağırılmıştır. George göre, “Hekate yalnızca “Ölümün karanlık ay tanrısı” değil aynı zamanda “yaratıcılığı, büyümeyi ve iyileşmeyi mümkün kılan gerekli bir güçtür. Ay ışığı tanrısının bu çelişkili özelliği karanlığın içine işlemek içindir; ... Bilinçaltının hem hazinelerini hem de dehşetini aydınlatan meşale taşır”. Ayrıca George, Hekate'yi her kadının cadı, falcı, medyum, şifacı potansiyeli ve her erkeğin bu enerjiyle irtibata geçmesi onun animasını yansıttığı şeklinde tanımlar’’ (Çelebi, 2017, s. 87).

Bu açıklamalar bize kişiliğin bütünlüğü için gerekli olan tamamlamaları yaparken bilincin şekillenme biçimini bir Tanrıça karakteri üzerinden yapar. Yol ağzlarına bırakılan çöplerden sembolik temsil olarak kadının biyolojik üreme için gerekli olan aylık döngüsü ve ayın yenilenen halleri, değişim ve dönüşümün zorunlu süreci olarak Tanrıça Hekate de temsil edilmiştir. Her değişim isteyerek veya istemeyerek zorlu bir süreci beraberinde getirir. Zor veya korkutucu olan aslında bir

kadın veya belirlenmiş karakter değil içinde bulunan durumun kişiye yabancı olmasından kaynaklanmaktadır. Bunun bir kadın ile temsili annenin veya kadının yeniden doğum süreçlerini hem biyolojik hem de psikolojik olarak daha rahatlatıcı kıldığından dolayı olabilir. Fakat bireyde dönüşümün olamaması veya zorlu olması bunu temsil eden karakter ile değil dönüşüme tabi tutulan kişinin buna hazırlıklı olması veya dönüşümü kaldıracabilecek kapasiteye sahip olması ile ilgidir.

“Dogmalar ve dinin gücü de mitolojik anlatılar aracılığıyla kökenlerine kadar izlenir. Ama dini mit ölüler dünyasına, yaratılışa, bir öyküde abartılmış tanrıların varlığına inanç, çok kesin bir dogmadır. Öte yandan sosyolojik mit, özellikle de ilkel kültürlerde, çoğunlukla ilk büyüsel güçlere ilişkin efsanelere yoğunlaşır” (Malinowski, 1990, s. 73).

Malinowski büyüün en ilkel toplumlarda en gelişmiş mitoloji olduğunu söyler ve mitin işlevinin bir öyküyü aktarmaktan ziyade bilgi vermek, güce güven yaratmak, günlük yaşam içinde inancı geçerli kılmak adına olayları belirginleştirmek olduğunu söyler (Malinowski, 1990, s. 73). Jung ise ortak bilinçdışı yani arketipler ile ifade etmek istenilen bilgilerin mitler, rüyalar ve birtakım semboller aracılığıyla zihinlerimizde anlam kazanabileceğini, belirebileceğini anlatır. Mitolojik veya dini hikayelerin özellikleri birbirlerine yakın, aynı veya birbirlerinin dönüşmüş şekilleridir. Bunun sebebi ise insanının biyolojik, fizyolojik, psikolojik yapısının temelde aynı olduğu ve çağlar boyunca değişmiş olan yaşam biçimlerine rağmen hep aynı mitin, öykünün değişik şekillerini yaşamamız, tekrar eden zihin yapılarımızın bir sonucudur. Bu nedenle arketiplere, mitlere, sembollere dönüşüm yollarında, kavşak noktalarında ihtiyacımız vardır ki bunları yaratmışızdır.

Hekate çocuk hastalıklarını iyileştirebildiği gibi doğumun tanrıçası rolü ile de biliniyordu. Ayrıca şifalı bitkilerle ilgili olması onun hem gizemli karakterini güçlendirmiş hem de onu yeraltı dünyası ile ilişkilendirmiştir.

“Zehirli ve şifalı bitkilere aşina olmasından dolayı geleneksel tıpla ilgiliengin bilgisi olmalıydı. Hekate büyük ihtimalle ruh halini değiştiren ilaçlara da aşınaydı ve hiç şüphesiz şifalı büyü ve sözcüklerin farkındaydı ve taşıyıcısıydı. Ayrıca onun

büyülü hediyesini sadece doğum acılarını dindirmek için değil, daha ciddi hastalıklara da yardım eden bir şifacı olduğunu düşünmek o kadar da zor olamaz’’ (aktaran: Friedman, 2002: 178; alıntıl原因: Çelebi, 2017).

Hekate’nin doğum, ölüm, yol ayrımı, iyileştirme gibi çok fazla vasfının olması Jung’un persona kavramını açıklarken belirttiği toplumun beklentilerine uymayan, tuhaf karşılanan nitelikleri sergilediği açıktır. Çünkü toplum kendini güvende hissetmek adına insanın tek bir işi iyi yapabileceğine inanmıştır. Bu düzeysiz algı biçimi kadının zamanlar içinde neden ötekileştirildiğini de açıklıyor gibidir. Çocuk doğurmanın bile olağanüstü karşılandığı zamanlara dönersek, hayatta kalabilmek ve sürekliliği sağlamak adına kadınların birçok alanda etkili olması nitelik geliştirememiş bireyler tarafından garip düşünceler ağının oluşmasını mümkün kılmış olabilir.

‘‘İnsanların bu kadınlar karşısında hazır ol vaziyetinde durmasını sağlayan sebepler arasında, kadın şaman-rahibelerin boruçiçeği gibi halüsinojenleri ve boğanotu gibi zehirleri kullanabilmekteki becerilerinin bulunması muhtemeldi. Robert Graves’e göre (1955) boğanotuna hekatis deniyordu, çünkü onu ilk kullanan Hekate’ydi. Boğanotu, bazı duyuları etkisiz hale getiriyordu ve Tesali cadıları tarafından merhem olarak kullanılıyordu. Boruçiçeği, İngiliz bitki bilimci Gerard’a göre hippomanes denilen bitkiyle aynıydı ve atları delirten bir bitki olarak tanınıyordu’ ’ (Vogel, 2015, s. 472).

Nor Hall şunları ekliyor:

“Hekate, gücü gerçekleştirmekten çok büyüye dayanan bir cadıya dönüşür ve psikolojik durumların ya da evrelerin-ki şayet mümkünse-birbirine geçişi fazlaca “yardımcı unsur” (tohumlar, mayalamalar, ot ve kimyasal) sayesinde mümkün olur. Deneyim ulaşılamazlığa, bilinçsizlik bilince dönüşmektedir. Hekate, mest edebildiği gibi zehirleyebilir, esrimeyi deliliğe dönüştürebilir, gerçek amaç kısa bir yolculuk ya da geçiş dönemiyle ölümüne yol açabilir” (Vogel, 2015, s. 475).

Derin bir doğa bilgisine sahip olan kadının bitkilerin işlevlerini iyi bildiği bilinmektedir. Bununla birlikte Şamanizm ve Tanrıça kültürlerini şifalı, halüsinatif bitkilerle ilişkilendirmek de mümkündür. Fakat iyileştirme amaçlı olmayan, kutsal

düzenin dışında bilinçsizce, sıkça bu bitkilerden yararlanmak kişilerin gerçeklik duygularını yitirmelerine sebebiyet verebilir (Vogel, 2015).

Kadının doğuran ve besleyen yönünün yiyecekler ve bitkiler üzerinde sahip olduğu bilgiyi geliştirmeye yol açtığı söylenebilir. Her durumda yaşamın devamı için arayış yolunda olan insan, kadının besleyici yönünden fazlasıyla yararlanmak zorunda kalmıştır. Eski dönemlerde erkeklerin doğanın içinde hayvanlara hükmedebilme bilgisi kadında doğanın, bitkilerin dilini anlamaya dönüşmüştür. Bu yol kadına doğanın tüm gizemli bilgilerini, bitkiler aracılığıyla vermiştir. Kadının insan yetiştirme konusunda zamanla gelişen bilgisi ona yararlı ve zararlı bitkiler hakkında bilgiler vererek zorunlu olarak bilge bir karaktere dönüştürmüştür. Çağlardan çağlara, mitlerden, masallara, zamanlardan zamanlara aktarılan bu bilgiler kadını istemeden de olsa insan hakkında bilgi sahibi olmaya zorlamıştır denebilir. Bu bilginin kullanılma biçimi de kadının karakterini gizemli kılmış veya herhangi bir durum karşısında kadının doğanın bilgisini kullanarak iyileştirici, dönüştürücü gücü duruma vakıf olan veya olamayan insanlar için mecburen büyücü, cadı veya kendisinden korkulması gereken türlü sıfatlar yaratmıştır denebilir.

“Başlangıçta Hekate; tıpkı Artemis ve Demeter gibi canlıları besleyen “her şeyin anası” olarak kabul edilir. O, doğuran, besleyen, büyüten ve bereketi sağlayan, insanları hastalıklardan ve kötülüklerden koruyan “Ana Tanrıça”dır. Ancak zaman içerisinde yavaş yavaş saygınlığını ve kutsallığını kaybeder. Erkeğin kurulu düzeninin uğursuz bir tehdidi olarak görülüp lanetlenir. Yerlerin, göklerin ve suların hâkimi iken kötü ruhlar ve büyüyle bağdaştırılarak kendisinden korkulan bir cadıya dönüştürülür. İnsanlara kararlarında yardımcı olan, ılık saçan, yol gösteren kişiliği Hristiyanlıkla birlikte yer altı dünyasının yaşlı büyücüsüne ve şeytanla iş birliği yapan “Cadılar Tanrıçası” kimliğine bürünür. Dişi tanrısal bilgeliğin sembolü olan “yılan” da şeytanla bir tutularak Hekate ile birlikte aşağılanır (Çelebi, 2017, s.118).

“Anadolu’nun Karya’sında Ana Tanrıça olarak tapınılan Hekate Yunan’da bir ikilem içinde kalmıştır; ya kutsanmış ya da lanetlenmiştir. Pek çok kişilikleştirme vardır: İnsanoğlunun iyilikseverliğinden ve çocuk bakıcılığından tutun da kavşakların gardiyanlığına, hayaletlerin rehberliğine, büyücülerin ve cadıların

kraliçeliğine, kozmik ruh ve yaşlı kadınlara kadar uzanır. Kimine göre, “ruhları yöneten ürkütücü ve güçlü tanrıça”, kimine göre, “kutsal ve hayırsever kurtarıcı (mesih)”, kimine göre de, “Tanrıçalarının en gizemlisi ve korkuncudur” (alıntılayan: Çelebi, 2017; aktaran (Friedman, 2002: 130).

2.4. Anne Arketipine İki Sanatçı Örneği Canan ve Mehmet Aksoy

2.4.1.Canan

Canan 1970 yılında İstanbul’da doğmuştur. Marmara Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi resim bölümünden 1998 yılında mezun olmuştur. Babasının soyadını alarak Canan Şahin kimliğiyle doğan sanatçı evliliği bile birlikte Canan Şenol olmuştur. Sanat hayatı boyunca çalışmalarını da bu isimle imzalamıştır. Eşinden boşanmaya karar verdiğinde 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu’nun 173. maddesinde belirtilen ‘‘boşanan kadının kişisel durumu’’ hakkındaki yasayı öğrenmesiyle birlikte sanat yaşamına ‘‘Canan’’ olarak devam etme kararı almıştır.

Canan, Jung’un arketip kavramını eserlerinde gözlemleyebileceğimiz sanatçılardandır. Arketiplerin dönüşümlerini çalışmalarına yansıtırken bu dönüşümlerin izlerini yaşadığı coğrafyada, bireysel özgürleşme hareketlerinde, kolektif bilinçdışında arayarak ortaya koymuştur. Canan kendini feminist ve aktivist bir sanatçı olarak tanımlarken bu tanımın arkasında bir kültür işçisi olduğu vurgusunu da yapar. Minyatür gibi geleneksel kabul gören ve çoğu zaman ötekileştirilen üretim biçimini <çağdaş> kabul edilen resim, performans, video, heykel gibi araçlarla birlikte kullanarak farklı üsluplarda işler üreten sanatçı yaşadığımız bu coğrafyada kendini mitini yaratabilmiştir denebilir.

Canan çalışmalarında toplumsal cinsiyet teorileri, aile içi şiddet, toplumsal rollerin getirdiği zorunluluklar, cinsel istismar gibi konularda yoğunlaşmakla birlikte en kapsamlı sergisini ‘‘Kaf Dağı’nın Ardında’’ ile gerçekleştirmiştir. Sergideki çalışmalar Jung’un anne arketipleriyle ilişkilendirilebildiği gibi kadına bakış açısını tekrar sorgulamaya davet eden bir tavrı da görebilmekteyiz.

Bu çalışmalardan biri de 2000 yılına tarihlenen ‘‘Çeşme’’ isimli video çalışmasıdır. Video da bir çift meme görüyoruz. Meme bize en tanıdık gelen imajlardandır. Gözümüzü açtığımız andan itibaren bilinçli olarak algılayamadığımız fakat işlevini sonuna kadar kullandığımız bir çift organdan oluşuyor ‘‘Çeşme’’ adlı video. En işlevsel uzuvlarımızdan olan insan memesi ‘‘kadın memesi’’ şeklinde karşımızda durunca yorumlama yapmak adına ‘‘memeye’’ yüklediğimiz anlamlardan birini veya bir kaçını seçmek durumunda kalıyoruz. Konu kadın olunca kadın memesine yüklenen anlamlar çeşitlidir. Ancak anlam ilk başta her zaman kaynaktan şekillenmeye başlıyor. Kaynak ise doğum sürecinden sonra işlevini yerine getiren yaşamsal eylemlerdir. Video’da siyah bir perde üzerinde ucundan süt damlayan bir çift insan memesi ile yüz yüze geliyoruz. Canan’ın bu çalışmayı oluştururken ki hislerine sergi boyunca yaptığı sesli anlatımlarda da dinliyoruz. Memenin yaşamımızda bir köprü işlevi gördüğü söylenebilir. Sergide süt dolu meme ile karşımıza çıkan Canan ne kadar gerçekçi görünürse görünsün aslında yine kolektif bilinçdışından bir imgeyi bizlere hatırlatmak istiyor.



Resim 31: ‘‘Çeşme’’, video 57", 2000

‘‘Annelere kendi bebeklerinin ağlarken ya da oyun oynarken çekilmiş videoları gösterildiğinde, genel olarak çocukları sıkıntıda iken, oyun oynarkenkinden daha fazla bir beyin etkinlik artışı gözlenmektedir. Bu da herhalde annelerin acilen bir şey yapması gereken durumlara daha duyarlı olmaları ile ilişkili olsa gerektir’’ (alıntılayan Eşel E., Anneliğin Nörobiyolojisi, 2010:8); (aktaran (Noriuchi ve ark. 2008). Buradan hareketle çeşme adlı çalışmada memelerinden damlayan süt ile Canan’ın bize hatırlatmak istediği bir durum olduğu söylenebilir. Bu durumu kolektif bilinçdışına çağlar öncesinde işlenmiş olan meme imgesinin, günümüzdeki

karşılığının nasıl değiştiğini veya değiştirilmeye çalışıldığını hatırlayarak okuyabiliriz. Canan'ın sergide de bu çalışma ile ilgili olarak sesli anlatımda bulunduğu durum; çocuğunun yan odadan sesini duyar duymaz göğüslerinden damlayan sütü, annelik psikolojisinde "ihtiyaca cevap verme" bakım verme özelliğinden kaynaklanır. "Annenin çocuğunun ihtiyaçlarını bilmek zorunda oluşu insanlarda zihin okuma (theory of mind ya da ToM), duyguları anlama ve empati yeteneğinin bu kadar gelişkin olmasını da sağlamış olabilir "(Eşel E. 2010:2).

Anne işlevinin hem psikolojik hem de fizyolojik olarak somutlaşmış halini izlediğimiz "Çeşme" çalışmasında anne arketipinin "annelikle" ilgili özelliklerini Jung'un da tarif ettiği anlamda "iyi olan, bakıp büyüten, taşıyan, büyüme, bereket ve besin sağlayan; sihirli dönüşüm ve yeniden doğuş yeri; yararlı içgüdü ya da itki..." (Jung, 2005:22) şeklinde okuyabiliriz.

"Hamileliğin toplumsal söylemler yoluyla inşa edilmesi, kadının öznel bedensel deneyiminin dışlanmasına dayalıdır. Oysa hamilelik kadınlar için yaşanan bir deneyimdir. Sadece hamileliğe özgü olan bedensel bir varoluştan bahseden Iris Marion Young, hamile öznenin merkezsizleştiğini ve parçalandığını savunur. Hamilelik deneyimini değerlendirmek için bilinci ve özneliği bedenin içine yerleştirerek özne/ nesne, iç/dış, ben/dünya ikiliklerine karşı duran fenomenolojik temelleri kullanan Young'a göre, hamilelik deneyimi bu tür ikiliklere ve bütünlüklü bir benlik anlayışına karşı çıkmıştır. Çünkü hamilelik sürecinde "merkezsizleştirilmiş bir bedensel öznellik", "kendi olmama biçiminde bir kendilik" söz konusu olur. Young, kendi hamilelik deneyiminden yola çıkarak ceninin ilk hareketlerinin parçalanmış bir öznellik hissi ürettiğini söyler. "Cenin hareketleri tamamen benimdir, benim içindedir, deneyimi ve uzamımı düzenlemektedir. Sadece ben bu hareketlere erişim sağlayabilirim. Bu hayatla sadece benim ayrıcalıklı bir bağlantım olabilir. "Ama aynı zamanda hamilelikle birlikte neyin "içeride" ve "ben" olduğuyla neyin "dışarıda" ve "bedenden ayrı" olduğu arasındaki sınır akışkan hale gelir. Bedenin içi aynı zamanda başka bir varlık için bir alandır, ama yine de hamile kişinin kendi bedenidir"(Arter, 2017:96).

Young'un da bahsettiği 'parçalanmış bir öznel hissi' bilinçdışı ile kurulan bağlantıda anne olma deneyiminin bedensel ve psikolojik karşılığıdır. Bu parçalanmanın bir anlamda çoğalmanın da karşılığı olduğu söylenebilir. Bu çoğalma hem fiziksel hem de zihinsel bir çoğalmadır. Anne karnında başlayan bu fiziksel sürecin ve zihinsel bağlantının zamanlar içinde kendi çocuğunun ötesinde başka bir canlıya karşı da hissedilebileceği neden söylenemesin. Bu canlı bir hayvan bir bitki veya başka bir insan evladı da olabilir. Kısaca kişisel sorumluluk alanının genişletilmesi ile ilgilidir. Ancak burada Canan'ın Çeşme işinden yola çıkarak anne arketipinin tezahürlerini aradığımız için salt zihinsel olarak bu öznelğin bağlantılarının kurulup kurulamayacağı fikrine değinmek yeterli olacaktır. Canan'ın Çeşme çalışmasında da görüldüğü gibi önce zihinde dönüşmeye başlayan bu metaforun karşılığı bedensel bir işlev olmanın ötesinde yaşamsal fonksiyonların birleştiği bir köprü gibi aktarılmıştır.

11. Uluslararası İstanbul Bienali kapsamında izlemiş olduğum "Çeşme" adlı çalışma o zamana kadar anlam kurmakta zorlandığım veya etkileyici bulmadığım birçok video çalışmasına göre kafamı çevirip seyir halinde durmama sebebiyet veren bir çalışmadır. Bunun sebebini arketip kavramını araştırmaya başladığım süreç boyunca daha iyi çözümlediğimi zannediyorum. Çıplak vücudun çekiciliğinden ziyade seyir halinde kalmaya sebebiyet veren annelik imgesinin bir parçası olan memenin, Jung'un arketip olarak tarif ettiği "bereket ve besin sağlayan" annelikle ilgili özelliklerinin yanında "yeniden doğuş yeri; yararlı içgüdü ya da itki" şeklinde okumayı uygun buluyorum. Bu itkinin yararlı bir şekilde zihinde eyleme sebebiyet verdiği söylenebilir. Bu eylem en başta fikir eylemi olarak isimlendirilirken bilincin gelişmesi yönünde, köprülerin zihinde farklı alanlara attığı temeller şeklinde tanımlanabilir. Bu köprülerin ve atılan temellerin Jung'un tarif ettiği bilinçdışı alanlarının merkezi olduğu söylenebilir.

Anne arketipin başka bir açıdan okunacağı çalışmaları ise Şahmeran ve Şehretün'nar çalışmalarıdır. Bu iki minyatür çalışmada Canan yine bize çok tanıdık gelen mitolojik hikayelerle karşımızdadır. Bu arketiplerin peşinden giderken Canan'ın bize hatırlatmak istediği olgular bulunmaktadır. Bunlardan ilki Şahmeran.

Şahmeran'ın tarihi İran- Pers mitolojisine kadar uzanır. Efsaneye göre Şahmeran Anadolu'da yaşamış uzun gövdeli yılan kuyruklu bir kadındır. Yılanların şahı anlamına gelen Şahmeran yılanları ile birlikte yeraltı ülkesinde yaşamaktadır. Şahmeran'ın efsanesi öldürülmesi ile son bulur. Öldürülmesinin amacı insanın şifa bulmasıdır. Efsaneye göre Maran adı verilen şefkatli yılanlarla birlikte yaşayan Şahmeran şifalı otlar hakkında bilgi sahibidir ve tıp biliminin bilmediği bilgilere sahiptir.

Minyatür tekniği ile sunulan Anadolu'da yaşadığı düşünülen bu yılan gövdeli şifacı, güçlü, bilge mitolojik kadın kahraman, tüm cinlerin anası olarak bilinen Şehretün'nar adlı mitolojik kadın kahramanla iki ayrı çalışma olarak Canan'ın çehresinde karşımıza çıkıyor.



Resim 32. 'Şahmeran', Minyatür ", 67x91 cm, 2011



Resim 33. ‘Şehretün’ nar‘, Minyatür, 104x71 cm, 2011

‘Şehretün’ nar tüm cinlerin anası olarak bilinir. “*Ateşten ve havadan yaratılmış, bu cine 900 bin yıl ömür verilmiştir. Ancak tek olduğu için Tanrı’dan bir eş istemiş, bir dişi yaratılmış, dişisi bir süre sonra 4000 oğlan doğurmuştur. Bunun elleri, ayakları, karnı ve başında 4000 yüzü vardır. Ancak resimde 37 yüzü görülmektedir, saçları uzun bir kadın gibi çizilmiştir*” (And, 2008:293).

“Birçok efsane kahramanlarında iki anneden söz edilir. Bu fantezi, kahramanların gerçekte iki anneye sahip olmalarından doğmamaktadır, kişisel bellek alanına değil, insanlığın zihin tarihinin esrarına ait, yaygın bir "ilksel" imgedir.” (Jung, 2006:144) İki farklı bilinç durumunun yansıması olarak değerlendirebileceğimiz Şahmeran ve ‘Şehretün’ nar karşıtlıkların birleşimi olarak da tanımlanabilir. Jung karşıtlık tanımını şu şekilde açıklar: ‘*Karşıtı olmadan hiçbir şey var olamaz, başlangıçta ikisi birdi, sonda da bir olacaklar. Bilinç bilinçdışının sürekli var olmasıyla var olabilir, hayatta kalan her şeyin pek çok ölüme maruz kalması gibi... Çatışma yaratmak şeytani bir erdemdir. Çatışma, ateşi ortaya çıkarır. Bu duygulanım ve duygu ateşidir. Her ateş gibi iki unsuru vardır; yanma ve aydınlatma. Duygu bilincin ana kaynağıdır. Duygu olmadan karanlıktan aydınlığa ya da durağanlıktan harekete hiçbir değişim olmaz*” (Jung, 2016:137).

Tüm bu kargaşayı bir arınma süreci olarak değerlendirirsek Canan'ın bu iki farklı bilinç sürecinden kahraman olarak çıktığını söyleyebiliriz. 900 yüzlü şeytandan şifacı kadına giden yolda ateşi yakan da aydınlatan da Canan'ın kendisidir. Hem kendisinin yol göstericisi hem de kurtarıcısı olmuştur.

“Arketip taşıyıcısı ilk aşamada kişisel annedir. Çünkü çocuk başlangıçta anne ile tam bir ortaklık içerisinde, bilinçdışı özdeşlik durumunda yaşar. Anne çocuğun fiziksel olduğu kadar ruhsal olarak da bir ön koşuludur. Ben bilincinin uyanışıyla ortaklık aşama aşama zayıflar ve bilinç kendi önkoşulu olan bilinçdışına karşıt olmaya başlar” (Jung, 2016:143).

Kişisel özelliklerin farklılaşmaya başladığı bu serüvende Jung'un tanımıyla *“annenin imgesine bağlanan tüm olağanüstü ve gizemli nitelikler uzaklaşmaya yönelir ve bunlar en yakın kişiye örneğin büyükanneye geçer”* (Jung, 2016:143). Bu süreçte bilincin kendisinin yol gösterici olarak devreye girmesi arketipin netleşmesi ile ilgilidir. Bilinç ve bilinçdışının karşıtlık ilişkisi arketipin içerdiği imgeleri ortaya çıkarır ve şifacı kadın arketipi ile cinlerin anası olarak tanımlanan tehlikeli tanrıçanın tek bir yüzde, Canan'ın yüzünde karşımıza çıkması karşıtlıkları nasıl kabul edeceğimizi tekrar hatırlatır.

“Batı antik çağında özellikle de doğu kültüründe karşıtlıklar genelde aynı figür içerisinde birleşiktir fakat bu paradoks asla ilkel akli rahatsız etmez. Tanrılarla ilgili efsaneler, ahlaki karakterleri kadar çelişkilerle doludur. Batıda tanrıların paradoksal davranışı ve ahlaki çelişkileri antik çağ insanlarını bile mahcup etmiştir ve nihayetinde Olymposluların gözden düşmesine yol açan eleştiriler ve felsefi yorumlar ortaya çıkmıştır. Bunun en açık ifadesi Yahudi Tanrı kavramının Hristiyanlıkta ıslah edilmesidir; kötü olan her şey şeytanla bütünleşirken ahlaken belirsiz Yehova özellikle iyi bir tanrı olmuştur” (Jung, 2016:143).

“Duygu değerlerinin gelişimi sayesinde “aydınlık” tanrının ihtişamı ötelerin sınırını aşmış, fakat karanlıkla sözüm ona temsil edilen şeytan kendine insanda yer bulmuştur... Karanlık ve kötülük gerçeği reddedilemeyeceğinden bundan insanı sorumlu tutmaktan başka bir alternatif yoktur” (Jung, 2016:144).

Hem bilge hem de şeytan olarak bu mitolojik karakterlerde karşımıza çıkan Canan'ın bize hatırlattığı şey karşıtlıkların var oluşu ile evrilen bilincin kurtarıcısının kendisi, kendimiz olduğudur. “«Büyücü» ve «şeytan», adından da kolayca anlaşılacağı üzere insansı ve kişisel nitelikleri değil, mitolojik nitelikleri canlandırmaktadır... Bilinçdışımız yoluyla tarihsel ortak psişede payımız olduğu sürece, doğal olarak bilinçdışımızda insan kılığında kurtlar, şeytanlar, sihirbazlar dünyasında yaşıyoruz, çünkü bunlar, geçmiş çağların üzerine büyük duygu yatırımı yaptığı şeylerdir” (Jung, 2006:169).

’Aynı şekilde tanrılar, şeytanlar, kurtarıcılar ve suçlularla da ortak taraflarımız vardır; ancak bilinçdışının bu gizil güçlerini kişisel olarak kendinize atfetmek saçma olur. Dolayısıyla psişenin kişisel ve kişisel olmayan sıfatlar arasında kesinkes bir ayırım yapmak zorundayız... Tanrılar ile şeytanlar psişik yansıtımalar, dolayısıyla da bilinçdışının içerikleri olarak görülmemiş aşikar hakikatler gibi kabul edilmiştir. Ancak aydınlanma çağında insanlar tanrıların gerçekte var olmadığını, tanrıların düpedüz yansıtımalardan ibaret olduğunu anlamışlardır. Böylece tanrılar bir tarafa bırakılmıştır. Ne var ki, buna tekabül eden psikolojik işlev bir tarafa bırakılmış değildir, bilinçdışına inmişti” (Jung, 2006:168,169). Buradan yola çıkarak arketiplerin bir takım olayların duyuşal olarak kavranmış hali olduğu söylenebilir.

’Örneğin ilksel soluk, ya da ruhun özü esir, dünyanın her yerinde var olan bir kavramdır, enerji ya da büyüleyici güç de aynı derecede yaygın bir sezgisel düşüncedir. Fiziksel olaylarla benzeştiğinden, arketipler genelde yansıtılınca belirginleşirler; yansıtımalar bilinçdışı olduğu için de, bunlar, anlaşmazlıkları, kavgaları, bağnazlıkları ve her türlü çılgınlığı kışkırtan anormal derecede çevredekileri göklere çıkaran ya da yerin dibine batıran yansıtımalar halinde görülür... Şeytan, «Gölge» tipinin bir değişik biçimidir; yani kişiliğin kabul edilmeyen, gölgede kalan yanının tehlikeli cephesidir” (Jung, 2006 s:170).

Canan'ın sergisinin genel temasından yola çıkarak bahsetmiş olduğu cennet, araf ve cehennem temaları Jung'un da gölge arketipini tanımlarken bahsetmiş olduğu kendimizdeki karşıtlıklarımızdır. Canan'ın 900 yüzlü cinlerin anası olarak bilinen Şehretün' nar adlı çalışmasında mitolojik figürün yerine kendi çehresini yerleştirmesi

kendine tanrıçaymışçasına atıfta bulunan bir düşünce yerine insanın yüzleşmekten kaçamayacağı psikolojik hallerin tekrar bir hatırlatması olarak, başka bir anlamda eğer kendine atfedilen bir tanrı/ tanrıça figürü olabilecek pozisyon yaratılıyorsa <iyi ve kötü > tanrıyı kendi bedeninde/ yüzünde insanlaştırarak yine sorumluluğu insanın kendinde araması gerektiğinin hatırlatmasını yapmaktadır. Ve buradan çıkış yolunun da kaçış yolunun da kendimizde olduğunu cüretkarlığıyla göz önüne serer.¹⁰

2.4.2.Mehmet Aksoy

Mehmet Aksoy 1939 yılında Hatay ilinde doğmuştur. Türkmen bir ailenin yedi çocuğundan birisidir. Aksoy Türkiye’de ve Almanya’da tanınmış bir sanatçıdır. İki ülkede de açık alanlarda yaptığı heykelleri vardır. Mehmet Aksoy yaşadığı ülke olan Türkiye’de sanatını ortaya koyarken çeşitli zorluklar yaşamıştır.

Mehmet Aksoy sanatının 50. Yılında çıkarmış olduğu kitabı Zamanın ve Mekanın Suretleri’nde kendinden bahsetmeden, önceliği annesinin yeteneklerine ve onu sanata yönlendiren öğretmenine yer vermiştir. Kendisinde ilk sanat bilincini ve hevesini uyandıran Nazmiye öğretmenini sevgi ve saygı ile anarak Aksoy’u köy enstitüsü değil de Akademi’ye yönlendirme konusunda babasını ikna edenin öğretmeni olduğundan bahsetmektedir.

1960 yılında İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi'nin Resim bölümüne giren Aksoy daha sonra hocası Şadi Çalık’ın yönlendirmesi ile heykel bölümüne geçiş yapmıştır. Okulu bitirip akademi de asistanlık yaptıktan sonra devlet bursu ile Londra’ ya gitmiştir. O zamanlar yurtdışına giden hemen hemen her Türk sanatçısı gibi sanat şoku yaşayan Aksoy da kendi sanatına yön verme konusunda İngiltere’de gezmiş olduğu müzelerin, dünya kültürünü tanımak açısından etkili olduğundan bahsetmektedir. İngiltere’de bulunduğu süreç boyunca Asur, Sümer, Hint, Afrika, Mısır sanatını anlayarak kendi ülkesindeki güzel sanatlar akademilerinde Anadolu kültüründen bahsedilmemesinden hoşnutsuz olduğunu belirtmiştir.

¹⁰ Çalışmanın devamı; http://www.sssjournal.com/Makaleler/1722070360_19_5-32.ID1389_Tekay_1864-1879.pdf adresinden okunabilir.

Sanat eğitimine Berlin Güzel Sanatlar Okulu'nda devam eden Aksoy Batı Berlin'deki politik ve kültürel yaşamın aktif olarak içinde yer alarak hayat ve sanat arasındaki bağın ve toplumcu gerçekliğin kendindeki karşılıklarını bulmuştur. Buna örnek olarak 1979 yılına tarihlenen Türkiye heykelini gösterebiliriz.



Resim 34: Mehmet Aksoy- Türkiye (1979)

Sanatın yaşamdan kaynağı alıp anlaşılması gerektiğini düşünen Aksoy sanatını yaparken de mağara resimlerinden başlayıp kadim kültürlerle uzanan süreçteki zengin mirasın karşılığını iyi ve doğru olanın, gerçeğin günümüz toplumsal içeriğine en uygun biçimlerde geri kazandırılması bilinci ile üretimlerini gerçekleştirmiştir. Sanatçı toplumsal özü kavrama yolundaki adımları kadim kültürlerin yaşam-sanat bağlantılarını inceleyerek gerçekleştirmiştir denebilir.

Birçok kültürde önemli yere sahip olan ‘su’ Aksoy’un işlerinde de sıkça kullandığı bir formdur. Suyun çeşitli özelliklerini heykellerinde kullanan sanatçı, transparan, akışkan, durgun, yansıtıcı etkileri özellikle Kibele serisinde fazlasıyla kullanılmıştır.

Suyun hem kadınla, anne ile simgeleşmiş, bütünleşmiş hali hem de kültürümüzün oluşmasında büyük etkiye sahip Kibele formunda Aksoy’un çalışmalarında buluşması kolektif bilinçdışının bir yansıması olarak okunabilir.

Levent İş Kuleleri Kibele Çeşmesi heykelinde ve Soyak'taki ikinci Kibele Çeşmesi heykelinde de suyun özelliklerini kullanan sanatçı bunun gerekliliğini şu şekilde ifade eder:



Resim 35: Yenişehir Soyak Sitesi Kibele Evleri



Resim 36: Yenişehir Soyak Sitesi Kibele Evleri farklı görünüm

‘‘Çeşmenin etrafında Kibele heykelleri yapma fikri ise şöyle doğdu: Anadolu’da çok eski medeniyetlere dayanan bir ana tanrıça kültü vardır. Bu külte göre her şey veya her canlı; yaşar, ölür, yeniden doğar. Ayrıca ana tanrıça doğanın gücünü, üretkenliği, bereketi temsil eder. Koruyucudur...Her türlü doğa düşmanlığı ve doğaya

karşı koymalar şiddetle cezalandırılır...İnsan doğa ilişkisi bozuldu, değer yargıları değişti, ana tanrıça parayla yer değiştirdi. İşte arkaik dünyaya ait bir mitosu günümüze çekip getirmemin sebebi bu. Suyun burada yaşamı, yaşamın devamlılığını çağrıştırmasını istedim. Suyun girdiği çeşitli halleri ve özelliklerini kullandım, su sesinin meditatif etkisinden yararlanmaya çalıştım'' (Aksoy, 2012, s. 192).

Aksoy Kibele Çeşmesi adlı çalışmasını tasarlarken dört farklı Kibele formu kullanmıştır. Bunların hepsi Kibele'nin farklı kişiliklerinin form bulmuş halleridir. Kibele'nin farklı kültürlerde de vücut bulmuş halini bereket, güzellik, koruyuculuk gibi kavramlarla sunmaya çalışmıştır.



Resim 37: Ay Kız



Resim 38: Yıldız Başlı Kız

Bu çalışmadaki Ay kız Kibele'nin sembollerinden biri olan ay'dan esinlenerek yapılmıştır. Ay'ın bütün halleri kadınlığın farklı aşamalarını sembolize ettiği gibi üzerine koyduğu elleri ile göğüslerine işaret etmesi bereketin temsilidir.

Yıldız başlı Kız ile karın boşluğunda bir rahim vurgusu yaparak genç ve göğü temsil eden bir kadın formu yaratmıştır.



Resim 39: Arı Kibele



Resim 40: Güzel Kibele

Arı Kibele çalışkanlığı ile doğanın enerjisini temsil ederken, Güzel Kibele antikiteyi çağıran estetik biçimleme ve yine Kibele'ye özgü ay, bereketi temsil eden çok memeliliği ile kadınlık ve annelik temsillerini ön planda tutan bir çalışmadır.

Mehmet Aksoy 'Modern Heykel-Bellek ve Ölçek' sergisiyle ilgili düzenlenen bir söyleşide, çalışmaları hakkında şunları ifade etmiştir: *“Üzerinde yaşadığım coğrafyanın geçmişi ve bugününü buluşturan büyük boyutlu heykeller ve anıtlar gerçekleştirdim. Doğurganlık ve bereket tanrısı Kibele'nin izini sürdürdüm ve Şahmeran'ın katilini betimledim. Mitoslarla, hayal dünyamı kendime özgü tarzda dile getirmeye çalıştım”* (Uzun, 2019).

Kibele formlarının yanında yine kültürümüze pek çok hikayeye, mite dahil olmuş olan kadın ile ilişkilendirilen yılan sembolü de Aksoy'un çalışmalarına ilham verir. Çocukluğunun geçtiği Hatay'da yılan hikayeleri ile büyüyen sanatçı Şahmeran'dan Gılgamış' a, Adem ile Havva'dan, Hristiyanlıkta şeytan yerine konan yılan kadar bütün dünya mitoslarında geçen yılanla ilgili hikayelerin kendini cezbedtiğini söyler (Aksoy, 2012, s. 261).



Resim 41: Yılanlı Kibele1



resim 42: Yılanlı Kibele 2

İnsanın günümüzde teknolojiye yenik düştüğünü belirten Aksoy kendimizle, vücudumuzla ilişkimizin azalmasından hoşnutsuzluğunu dile getirirken su, toprak, ağaçlar ve hayvanların da insan için anlamlı bir yanının kalmadığına değinerek bunun çözümünün kendimize dönmekte olduğunu vurgular (Aksoy, 2012). Bu düşüncelerden yola çıkarak sanatçı kendine dönmeyi, içindeki enerjiyi dışarı çıkarmayı Şaman kültürün izlerinde bulmuştur. Bu süreçte kendini fazlasıyla sorguladığını belirten Aksoy, Şamanın içindeki gizli gücü dışarı nasıl çıkardığını, nelerden yardım alıp nelere inandıklarının peşinden giderek bu sorunun cevaplarını heykellerinde illüzyonlar yaratarak bulmaya çalıştığını belirtir.

Kendine dönme eyleminin Jung'un belirttiği ben (kendi) arketipine karşılık geldiğini söyleyebiliriz. Bilinç ve bilinçdışına ait tüm yapıları içeren Öz (kendi) kavramını aynı zamanda evrensel bilinç olarak da tanımlayan Jung doğa ile olan ilişkimizi önemsememiz gerektiğini hatırlatır.

Kendi köklerine dönme deneyimini ve her şeyin merakla başladığını Aksoy şu şekilde ifade etmiştir: “*Rasyonel dünya, teknoloji, insan, doğa, düşler, mitler ve ruhlar dünyası birbirlerini biçim bozucu aynalardan seyrediyor. İnsan artık zararlı. Oysa her insan biraz şamandır. Köklerinin dünyasına dönmek, onunla iletişim kurmak ister. Bazen, ellerimi ve gözümü yöneten güç kimin? Ellerime kim heykel yaptırıyor? Kim bu benim gözümle gören, sesimle şarkı söyleyen? Beynimin içinde konuşan ses de kim?... Her şey bence ‘anne bu ne?’ sorusuyla başlıyor. Merak her kişide aynı*

değil. Kişinin yetenekleri doğrultusunda geliyor ve tutkuya dönüşebiliyor. Kromozomların spiraldeki farklı dizilişleriyle, benlikle, öze de ilişkilendirilebilir. Hatta her şey ana karnında belirlenmeye başlıyor denilebilir. “Ben insanım, gören, bilen... Daha doğmadan, annemin kollarında değilken, annemin içinde, karnındayken görmeye ve orada halkıma dair gerçekleri öğrenmeye başladım” diyor Oturan Boğa (Aksoy, 2012, s.293).



Resim 43: Büyük Şahmeran, 2008, mermer- demir



Resim 44: Ruh Taşıyıcısı, 2005



Resim 45: Ak- Kara Şaman 2008

Halkıyla varlığını özdeşleştirmiş..., Sioux Kabilesi'nin ...Kızılderili kahraman şefi Oturan Boğa. Evet, her şeyin nüveleri orada, ana karnında atılıyor. Sonradan aile, sosyal durum, psikoloji, toplumsal etik, davranış biçimleri ve değer yargıları da etkili oluyor. Kişi bir biçim almaya, kendini, özünü ortaya çıkarmaya başlıyor. Bu birçok biçimde olabiliyor; negatif uyum, pozitif uyum ya da negatif karşı duruş, pozitif karşı duruş yoluyla. Burada uyum ya da karşı duruş derken; insan özüne dayalı değerlere uyumdan, onların seçilmesi ve daha üst düzeye taşınmasından ya da buna karşı durulmasından söz ediyorum'' (Aksoy, 2012, s. 293).

Tüm bu ifadelerden sonra kendi olma durumunu, hayatta nasıl riskler alınarak toplumsal, bilimsel, kültürel değerler yaratılabileceğinin ve bunların nasıl bir kahramanlık öyküsüne dönüşebileceğinin örneklendirmesini Aksoy, Hezarfen Ahmet Çelebi örneklendirmesi ile yapıyor. Bu örneklendirme aşama (kahraman) arketipinin de bir açıklaması sayılabilir:

“ Kahramanlık, kahraman olmak için yapılmaz. Öyle olduğun için, öyle olması gerektiğine tüm benliğinde, özünle inandığın için yapılır... Bütün bunlara rağmen ben, yıllarca çalışıp, deneyip yanılarak Galata Kulesi’nin üstüne çıkıp oradan aşağıya bakan Hezarfen’in kalp çarpıntılarını duyuyor, korkusunu hissediyorum. Ölümünden korkuyor, yok belki daha çok başaramamaktan... “Başarmalısın!” diyor kendi kendine “Başarmalısın, atla aşağı, Boğaz’ın maviliklerine doğru orası seni uçurur...” Ve atlıyor... Varlığıyla uçma fikri bir olmuş artık, korku yok... Eğer bugün...kolumuz kanat olmuşsa, gözlerimiz oturduğumuz yerden bütün dünyayı görüyor, kulaklarımız seslerini işitiyorsa bu, Hezarfen gibi kahramanların sayesinde... benim kahramanım O” (Aksoy, 2012, s. 300).

Aşama (kahraman) arketipinin anne arketipi ile yakından ilişkili olduğu söylenebilir. Kişinin dönüşümüne yardımcı olan her kahraman ile anne arketipinin ilişkisi kurulabilir. Çünkü aşama arketipi de anne arketipinin ayrılma, aşama ve dönüş biçimlerinde etkilidir ve kişinin kendi mitini oluşturmada büyük payı vardır.



Resim 46: Hezarfen Ahmet Çelebi anısına

Mehmet Aksoy’ un sanat yaşamı boyunca üretimini sorgulamaya başladığı kültürel köklerden bu kökleri hayata bağlama serüvenine kadar karşılaştığı durumlar onu öncesinde kendine karşı bir kahraman pozisyonuna getirmiştir. Kendindeki bu kahramanlık serüvenini heykel üretimleri ile halka da mal etmiş aynı zamanda heykelin görünür olması, insanların heykelle tanışık olması ve bu vesile ile

heykelin kültürel bir özneye dönüşmesi sürecinde bulunduğu coğrafyada aktif bir rol oynamıştır.

Jung'un arketip kavramından yola çıkarak incelemeye çalıştığım sanatçıyı yine Jung'un anne arketipinin psikolojik yönlerini tanımladığı anlamda oğulun anne kompleksinde eşleştirmeyi uygun buldum. Bu bağlamda anne kompleksinin erkek çocuktaki tipik etkilerini eşcinsellik, Don Juanizm ve iktidarsızlıkla tanımlayan Jung bunun bilinçaltı bir unsurla anneye bağlandığını ifade eder. Eşcinselliğin yerine Eros'un farklılaşması kavramını ortaya koyan Jung bunu feminen bir unsurun zarar vermediği, gelişmiş zevk ve estetik duygusu, dişi eş duyumu, son derece olumlu anlamda muhafazakar yönüyle geçmişin değerlerini koruyan tarih bilinci, vahiy için son derece açık olan ruhsal açıklık şeklinde tezahürlerini sıralamıştır. Don Juanizm'in etkilerini ise olumlu anlamda; tüm budalalıklara ve saplantılı düşüncelere, haksızlıklara rağmen, ürkmeyen bir merakla insanlara yeni bir çehre kazandıracak devrimci bir ruh şeklinde açıklamıştır (Jung, 2015, s. 26).

Anne arketipinin olumlu ve olumsuz anlamda etkilerini sıralayan Jung'un psikoloji alanında yaptığı bu çıkarımları sanatçı ile eşleştirmem onun yaşadığımız Türkiye coğrafyasında heykel üretim biçimlerini ortaya koyarken izlediği yol, kararlı ve üretken eylem biçimleri ile heykel sanatını görünür kılmaya çalışan anlayışından ötürüdür. İlk önce 'kendinde devrimci' bu yönü Aksoy'u kendi kökleri ile bağlayarak sanatını üretme ve ortaya koyma konusunda kendisine büyük bir fedakarlık kapısı açmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. İLK İMGELER SERGİSİ

Bu bölümde anne arketipi kavramından yola çıkarak sergisini yapmış olduğum heykel çalışmalarımın birkaçını açıklayacağım. Arketipler aracılığıyla eril ve dişil kodların kolektif bilinçdışımızda gezinen imgelerini form ile ifade etmeye çalışırken başvurduğum ilk kaynak; bu imgelerin geri dönüşümünün en yakın yaşam alanı olduğunu düşündüğüm doğa oldu. Düşünce ve formun birlikte üretildiği bu süreçte benim için hem en güvenli hem de en yabancı alan kendim olduğum gibi aynı zamanda doğa idi. Sergi sürecinde, öncesinde ve sonrasında diyalog kurduğum izleyicilerden almış olduğum yorumlar beni soyut formların da insanların zihninde birtakım fikirler ve düşünceleri harekete geçirdiğine ikna ederek çalışmalarımı devam ettirmeme yüreklendirdi. Bu süreçteki tereddütlerim; soyut formların ne ifade ettiğinin kolayca anlaşılamamasından ziyade, formların önemsiz veya kolayca kaçma gibi bir önyargı ya da bilgi eksikliği ile değerlendirilmesinden kaynaklanmaktaydı. Fakat üretim sürecinde ve sonrasında içeriğinden bahsetmediğim halde arketiplerin yansımalarının, hikayeler ya da kelimelerle çağrışım şeklinde izleyicilerin zihninde belirmesi, herhangi bir alt metin, açıklama ya da konuşmaya gerek duymadan dile geliyor olması beni izini sürdüğüm temellerin doğru yollarında olduğum fikrine kaptırdı.

Arketip kavramını araştırmaya başladığım sürecin bir ifadesi olduğunu düşündüğüm heykel çalışmalarımı anne arketipi bağlamında tanımlamaya çalışacağım.



Resim 47: Begüm Tekay, Duygulu Ruh, 2015,
Ahşap, 35×48×75cm

Bu çalışmada anneye atfedilen özellikleri yansıttığımı düşündüğüm form; anne arketipinin koruyucu, taşıyıcı, bakıcı niteliklerinden yola çıkılarak oluşturulmuştur. Form dili olarak kullanmayı tercih ettiğim yumuşak, akışkan ifadeler, suyun dalgalı biçiminden ilham alınarak yumuşak, ılımlı, yukarı doğru yükselen bir biçimle harekette olan bir eylemi yansıtmak istemiştir. İçinde yaratılan boşlukla anneliğin koruyucu, dayanıklı doğası daha da vurgulanmak istenmiş, ağacın dış kabuğunun da kullanılması anlamın güçlendirileceği düşüncesi ile formla buluşturulmuştur. Bu

düşünceler ile oluşturulan formun, izleyicinin zihninde çalışmanın kapsamını, adını bilmediği halde anne-çocuk ilişkisine dair yerel bir hikayeyi anımsatması ise anlaşılması ve yorumlanması zor olan soyut formların aslında kişinin bilinçdışı ile kurabildiği ilişkinin niteliğine bağlı olarak anlaşılabilirliğinin göstergesi olarak da düşünülebilir.



Resim 48: Begüm Tekay, Bilinç Okyanusu, 2016, Ahşap
33×37×125cm



Resim 49: Begüm Tekay, Bilinç Okyanusu, 2016, Ahşap
33×37×125cm

“Bilinç Okyanusu” adlı çalışma anne arketipinin karşılıklarından en çok söz edilen figür olan “Kybele”den esinlenilerek oluşturulmuştur. Bu çalışmada amaçlanan, anneliğin doğurganlık niteliklerini vurgulamaktan ziyade anneliğin bir kültür oluşturmadaki özelliklerine vurgu yapmaktır. Kafa üzerinde yükselen formlar hamileliğin ifadesi olan doğurganlığa çağrışım yaparken, biyolojik olandan ziyade zihinsel doğurganlığın önemine vurgu yapılmak istenmiştir. Yine soyutlama yapılarak oluşturulan form izleyici ile kurduğu ilişkide zihinsel olana yapılan çağrının karşılığını almıştır. İzleyici tarafından kimi zaman kadın mı erkek mi olduğu anlaşılmayan, hamilelik vurgusunun tam olarak ifade edilmediği çalışma bilincin okyanus gibi derin olan bilinçdışı ile ilişkisinde farklı çağrışımlara ortaklık etmiştir.

İşlerimde anne imgesinin yansıması olduğunu düşündüğüm bir diğer çalışma ise “Yinelenen” isimli çalışmadır.



Resim 50: Begüm Tekay, Yinelenen, 2016, Ahşap-Metal, 50×65×197cm

İsminden de anlaşılacağı gibi hem biyolojik hem de zihinsel sürecimizde tekrar edecek olan varoluş olgusunu bir omurga formunun üzerinden yeniden şekillendirmeye çalıştım. Metalin dayanıklılığı ve ahşabın her an dönüşebilen, yenilenen nefes alan yapısı ile helezon üzerine konumlandığı yumurta sonlu veya sonsuz yaşamsal süreçte canlılığını devam ettirecek bilinci sembolize etmektedir. Omurga ile yaşamın kökleri arasında kurulan bağı ifade ederken omurganın sivri yapısı ile yaşamın hem koruyucu hem de tehditkar yapısını ifade etmeye çalıştım.

Düşünsel yapı itibari ile birbirinden ayrı düşmeyen serideki diğer çalışmalarım ise heykelin geleneksel malzemelerini tanıyıp şekillendirme sürecinde formu ve

anlamı en iyi ifade edebileceğine inandığım malzemeler ile oluşturulmuştur. Genel olarak anne arketipine karşılık gelen simgelerin, ifadelerin form karşılıklarının rahatça okunabildiğini düşünmekteyim.



Resim 51: Kendi Kendine Var Olma, 2013, taş, 33×37×30cm

‘‘Kendi Kendine Var Olma’’ adlı çalışma isminde de verdiği bilgiyle kendi kendine var olan bir sürecin oluşumunu anlatmaktadır. Bu çalışmanın, anne arketipini araştırmaya başladığım ilk zamanlarda yaptığım okumalar ve doğa ile geçen beraberliğin çerçevesini çizdiği söylenebilir.



Resim 52: Duyumsama, 2014, ahşap, 30×15×135cm

“Duyumsama” adlı çalışma duyumsanan tüm “şeylerin” zaman ve mekan izinde form almış şeklidir. Arketiplerin oluşumunda her birinin birbiri ile ne kadar bağlantılı olduğunu hatırlarsak, duyumsanan şeylerin birbiri ile bağlantısı da form olarak bu çalışmada kendini göstermektedir.



Resim 53: İsimsiz, 2015, ahşap Ahşap ,55×60×32cm



Resim 54: Hakiki Ruh,2016, ahşap, Ahşap,38×53×51cm

“Hakiki ruh” çalışmasıyla anne imgesinin; bizi içine alan bir durumda sürekli değişimin, dönüşümün hakiki imgesine kaynaklık eden yönü yansıtılmak istenmiştir. Bu dönüşümün figür bulmuş halleri tez içinde çeşitli karakterlerle de örneklendirildiği gibi bu imgeler bir tek olmamakla birlikte anneye yansıtılan özelliklerden türeyerek, farklı bilinç hallerinin dönüşümünün bir sığınağı biçiminde bu çalışmada form ile ifade edilmeye çalışılmıştır. İçine girilen, sığınılan ve gelip geçici olanın hissinin yaratılmaya çalışıldığı heykelde, ahşap malzemenin tercih edilmesi de aynı şekilde zaman içinde dönüşen, değişen bir yapının özelliklerini hatırlatma kaygısı ile çalışmanın bütünü oluşturmaktadır.



Resim 55: İsimsiz, 2016, taş, 33×50×45cm

Soyut bir fikrin forma dönüşmesi sürecinde kolektif olanın kendi kendini anlatan bir örneği olduğunu düşündüğüm, isim vermediğim bu çalışma ise kadının doğa ile olan ilişkisinde hayvanlarla olan yakınlığının bir örneği şeklinde düşünülebilir. Jung, hayvan atalarla olan özdeşliği yarı insan yarı hayvan ata ruhları olan altjirangamitijana'lar¹¹ ile Avustralya ilkellerinin bu hayvan ruhları ritlerle canlandığı fikrine dikkat çeker (Jung, 2015). Bu formun ise oluşum süreci, anne arketipinde tanımlanan tüm kodların, somut bir biçime evrilme sürecini temsil eder. Bakıldığında bir kuşu veya kanatlı bir canlıyı anımsatan heykel, kendini doğuran bir sürecin yansımasıdır. Bir hayvan figürü oluşturma kaygısı ile şekillenmeyen süreç, kendine bakma eyleminin kişisel ve kolektif bir yansıması şeklinde okunabilir.

¹¹ Yan hayvan atalar *altjirangamitijana'âr*. Bkz. Avustralya kabilelerinin ritleri: Spencer ve Gillen, *The Northern Tribes of Central Australia* (Orta Avustralya'nın Kuzey Kabileleri), ayrıca bkz. Levy-Bruhl, 1. c.



Resim 56: Titreşim, 2016, ahşap, 44×18×36cm



Resim 57: İçi ve Dışı, 2016, Seramik, 34×28×30cm

Olumlu ve olumsuz özelliklerin bir bütünde olabilme fikrinin görsel karşılığını form ile yaratmaya çalıştığım “İçi ve Dışı” adlı heykelde ikili bir unsuru hatırlatmak istedim. Karşıtlıkların sağladığı bütünü biçimlendirirken yılan formundan da ilham alarak oluşturduğum soyutlama, var olanın tedirgin edici ve onarıcı yapılarını hatırlatmak fikri çerçevesinde gelişmiştir.



Resim 58: Mağara, 2016, seramik, 40×60×25cm

SONUÇ

İncelenen tüm bu çalışmalarda analitik psikolojinin kurucusu olan Carl Gustav Jung'un arketip kavramından yola çıkılarak anne arketipinin kodları aranmıştır. Özellikle anne arketipinin üzerinde durulmasının nedeni ise yaşadığımız coğrafyadan yola çıkarak anne figürünün bir insanın yetişmesinde ne kadar etkili olduğunu, tarih boyunca annelik ve kadına has unsurların ne şekilde birlikte verildiğini, hangi noktalarda ayrıştığını, cinsiyetler arası bu farkın etkisinin ne yönde olacağı ve asıl meselem olan sanat üretim alanına psikolojinin hangi noktalarda ne şekilde değinebileceğinin araştırmasını yapmaktır.

Yaşadığımız koşullar ne olursa olsun merak edilen soruların yanıtları bizim köklerimizde, belki dna'larımızın ötesinde diye tanımlayabileceğimiz, hem bildiğimiz hem de bilmediğimiz bir evrenin kaynağından gelmektedir. Bu kaynağın derinlemesine araştırılması tekrar eden insan biçimlerimizde bize fazlasıyla ipucu sunmaktadır. Bunun da etkileri Jung' un tarif etmiş olduğu bilinen ilk sembollerden ve bu sembollerin farklı coğrafyalardaki etkilerinden şiddetle anlaşılmaktadır.

Görerek gelişen zihin yapımızda evrene daha yararlı, duyarlı kimlikler geliştirebilmemiz için yaşadığımız coğrafyalardan örneklere ihtiyacımız vardır. Bu coğrafyanın ilerlemesi bilim seviyesinde gelişmiş toplumlarından örnekler alınarak mümkün olacaktır. Alınan örnekler biçim olarak değil, bilinçli olarak, koşullara uygun yöntemler uygulanarak ancak bu topluma göre 'dönüştürüldüğünde' yararlı hale gelecektir. İncelenen sanatçılar bu coğrafyanın kodlarını takip ederek kolektif bilinçdışından gelen bilmeceleri bilinç yoluyla, çağdaş yöntemlerle açığa çıkarmayı başarmış sanatçılardan seçilmeye çalışılmıştır.

Bu çalışmada anne arketipinin olumlu ve olumsuz etkileri üzerinde durularak, arketipin psikolojik süreçte bununla bağlantılı olarak da sanatsal ifade sürecindeki etkileri üzerinde durulmuştur.

Anne imgesi biyolojik yaklaşımların yanı sıra tinsel yaklaşımlarda da önemli yer tutmaktadır. Bunun en açık örneğini İsa'nın annesi Bakire Meryem figüründe

görmekteyiz. Olumsuz karşılığını ise Tanrıça Hekate figürüne atfedilen özelliklere bakınca nasıl olumsuz bir figüre dönüşebildiğinin izlerini arketipler bağlamında açıkça izleyebiliyoruz.

Bireyselleşmenin en büyük ifade araçlarından biri olan sanatsal yaratım sürecinde anne imgeleriyle kurulan bağın hassas bir çizgide olduğu, buna bağlı olarak kadın ve erkeğin zihin yapısında anne arketipin karşılık bulması sonucu ben (kendi) arketipi ile yakından ilişkili olduğu sanatsal örneklerle ortaya konmaya çalışılmıştır. Bunun yanında kendime yaptığım araştırmalar sonucunda üretmeye karar verdiğim heykellerim de izleyici ile karşılaştığında arketiplerin yansımalarının zihinde varoluş süreci, bir düşünce ve merak konusu açması arketiplerin öneminin tekrar bir hatırlatması niteliğindedir. Bu çalışmada verilen örneklerden, açıklanan bilgilerden yola çıkarak kendi personası, gölgesi, anima ve animusu ile buluşabilen her birey Öz'ündeki serüveni keşfedecek ve hayatındaki bitmek bilmeyen soru işaretlerine bir yenisini daha ekleyecektir. Bu vesile ile de kendindeki ulaşmayı hedeflediği noktaya arketipler aracılığıyla belki farklı, belki eğlenceli şekilde cevap bulacaktır.

Gerçek olsun veya olmasın Ana Tanrıça kültünün dönemler içerisinde dini boyuta taşındığının izleri görülmektedir. Mağara duvarlarına çizilen resimlerden mitsel, dinsel öykülere, ana tanrıça heykellerine uzanan, yaşam biçimlerimizi düzenleyen, yüzyıllar boyunca insanların yaşamlarında önemini sürdürmüş olan anne karakterinin, bu denli yaşam biçimlerimizde etkili oluşu muhakkak ki bir gereklilik ve ihtiyacın sebebidir.

Anaerkil kavramının yaşamda yerini bulmuş olması veya olmaması, insan psikolojisinde anne karnından çıkmaya devam ettiğimiz sürece, her türlü canlının yaşam biçimini anlamaya çalışılan bilinci yaşatabileceğimiz sürece arketipler kendini bilinç dışımızda var etmeye devam edecektir. Arketiplerin önceden belirli bir zaman içinde oluşup oluşmadığının söylenemediği gibi bunu metafizik bir soru olarak kabul eden Carl Jung'un kuramının sanat alanında kendini tanımlamış olması geçmişte teoloji, etnografya, edebiyat gibi alanları etkilemiş olduğu gibi daha birçok bilim dalının da araştırma yollarını çeşitlendirecek gibi gözükmektedir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Aksoy, M. (2012). *50. Yıl Mehmet Aksoy Zamanın ve Mekanın Suretleri*. İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Yayınları .
- Ateş, M. (2001). *Mitolojiler ve Semboller*. İstanbul .
- Eliade, M. (1991). *Kutsal ve Dindışı*. Ankara: Gece Yayınları.
- Eliade, M. (2003a). *Dinler Tarihine Giriş*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Eliade, M. (2003b). *Dinsel İnançlar Ve Düşünceler Tarihi/ cilt II*. İstanbul : Kabalcı Yayınevi.
- Erhat, A. (1993). *Mitoloji Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Fordham, f. (2001). *Jung Psikolojisinin Ana Hatları*. İstanbul: Say Yayınları.
- Fromm, E. (1992). *Rüyalar Masallar Mitoslar* . İstanbul: Arıtan Yayınevi.
- Jung, C. G. (2006). *Analitik Psikoloji*. İstanbul: Payel Yayınları.
- Jung, C. G. (2009). *İnsan ve Semboller* . İstanbul : Okuyan Us Yayınları.
- Jung, C. G. (2015). *Dört Arketip*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Jung, C. G. (2016). *Feminen* . İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Malinowski, B. (1990). *Büyü, Bilim ve Din* . İstanbul: Kabalcı.
- Roller, L. E. (2004). *Ana Tanrıça'nın İzinde*. İstanbul: Homer Kitabevi.
- Saydam, B. (2017). *Arafdalıklar*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Topbaş, E. (2013). *Ceviz Yapılı Beyin*. Ankara: Panama Yayıncılık.
- Thomson, G. (2007). *Tarih Öncesi Ege* . İstanbul: Homer Kitabevi.
- Zenbilci, N. (1995). *Sinir Sistemi Hastalıkları* . İstanbul: Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Yayınları

Makaleler, Bildiriler, Diğer Basılı Yayınlar

- Arı, B. B. (2019). Geçmişten Güncel Venüs. *idil dergisi*, 322.
- Çelebi, B. (2017). *Hayat Veren Tanrıçanın Ölüm Tanrıçasına Dönüşümü: Hekate*. Konya : Selçuk üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı, Doktora Tezi.
- Dökmen, Ü. (1983). Pinokyo'nun Arketipler ve Anababa-Çocuk İlişkileri Açısından İncelenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 385.
- Eşel, E. (2010). Anneliğin Nörobiyolojisi. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 68-78.
- Fidan, M. K. (tarih yok). Ana Tanrıçalardan Bakire Meryem'e: Kadının Mitolojik Öyküsü. *II.Türkiye Lisanüstü Çalışmaları Kongresi*, 927-944.
- Karagöz, Ş. (2002). Küçük Asyaya Özgü Bir Tanrıça : Hekate. *Anadolu Araştırmaları Dergisi*, 303- 321.
- Kurt, M. (2010). *Tanrıça kültü ve Hristiyanlık'taki Meryem figürüne etkileri*. Rize Üniversitesi Sosyal bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı Dinler Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi
- Tekin, A. (2010). Tanrıçalar ve Kadın Belleği. *Kadın Araştırmaları Dergisi*, 124.
- Uzun, D. (2019). TÜRK HEYKELİNDE MİTOLOJİK YAKLAŞIMLAR. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*.

Vogel, K. (2015). Kadın Şamanizmi, Tanrıça Kùltürleri ve Halüsünatifler . *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 464-476.

Yılmaz, O. (2010). Sanatın Arketipi Olarak Anne İmgesi. *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 34, Sayı: 2, 47-59.

Yücel, Ç. (2018). Tarih Öncesi İnsan Biçimli Figürinler Hakkında Genel Bir Değerlendirme. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 229

Elektronik Kaynaklar

[www.matematiksel.org/genlerimizi-dnamizi- dusuncelerimizle-degistirebilir-miyiz/](http://www.matematiksel.org/genlerimizi-dnamizi-dusuncelerimizle-degistirebilir-miyiz/)

<http://lagina.pau.edu.tr/hekate.htm>.

www.nytimes.com. (2009, 05 13).

Saydam, B. (2016, 08 24). psikomitoloji:

<http://www.psikomitoloji.com/attachments/article/79/psiko-mitoloji.pdf> adresinden alındı

http://www.sssjournal.com/Makaleler/1722070360_19_5-32.ID1389_Tekay_1864-1879.pdf

ÖZGEÇMİŞ

Ayşe Begüm TEKAY, 1991, İstanbul

begumtekay@gmail.com

www.begumtekay.com/

2016 – ... Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü – Heykel Ana Sanat Dalı
(Yüksek Lisans)

2010 – 2016 Kocaeli Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi – Heykel Ana Sanat Dalı
(Lisans)

- **2018, 9. Internationales Windkunstfestival “Bewegter Wind”, “ Project Hope”**, Almanya
- **2018, Bazaart Sanat Sergisi, İstanbul**
- **2018, Model Mehmet Yılmaz’a İthafen**, Sabancı Üniversitesi, Fassart Galeri, İstanbul
- **2017, 24. Uluslararası Zühtü Müridoğlu Ahşap Heykel Sempozyumu**
- **2017, Bazaart Sanat Sergisi, Jüri Özel Ödülü**
- **2016, «Oxytocin», DAS Art Project, Haydarpaşa Muhacir Misafirhanesi, İstanbul**
- **2016, 2. Kuru Genç Ahşap Heykel Sempozyumu, Yalova**
- **2016, «Passion», Karma Sergi, Niş Art Galeri Maçka, İstanbul**
- **2016, «İlk İmgeler», Kişisel Heykel Sergisi, Niş Art Galeri, İstanbul**
- **2016, Heykel Bölümü Öğrenci Sergisi, İzmit Sanat Galerisi**
- **2016, 2015 Bazaart Sanat Sergisi, İstanbul**